

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Географічний факультет
Кафедра географії та менеджменту туризму

ЕКОЛОГІЧНИЙ ТУРИЗМ У НОРВЕГІЇ: НАЙКРАЩІ ПРАКТИКИ ТА ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)

Виконала:

здобувачка 4 курсу 410 групи
спеціальності 242 Туризм
ОП «Міжнародний туризм»
Міхалчан Юстина Флорівна

Науковий керівник: кандидат
географічних наук, доцент
Аніпко Наталія Петрівна

До захисту допущено:

Протокол засідання кафедри №____

від «__» _____ 202_ р.

Зав. кафедри _____ д. геогр. н., доцент Король О. Д.

Чернівці – 2025

Анотація

Здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня 4-го курсу Міхалчан Ю.Ф. «ЕКОЛОГІЧНИЙ ТУРИЗМ У НОРВЕГІЇ: НАЙКРАЩІ ПРАКТИКИ ТА ДОСВІД». 242 Туризм і рекреація. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці, 2025.

В роботі досліджено значення екотуризму в контексті сталого розвитку країни. Подана характеристика факторів розвитку екологічного туризму в Норвегії. Проаналізовано напрямки розвитку екотуристичного ринку Норвегії. Описано можливості адаптації кращих практик норвезького досвіду для України. При цьому зроблений акцент на потребі врахування власних національних особливостей і запитів туристів.

Ключові слова: екологічний туризм, сталий розвиток, стійкий туризм, принципи екотуризму, ефективність екотуризму.

Abstract

Applicant for higher education of the first (bachelor's) level of the 4th year Mykhalchan Yu. F. "ECOLOGICAL TOURISM IN NORWAY: BEST PRACTICES AND EXPERIENCE". «242 Tourism and Recreation» Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi, 2025.

This paper explores the significance of ecotourism within the framework of sustainable development. It provides an overview of the key factors influencing the growth of ecological tourism in Norway and analyzes the main trends shaping the Norwegian ecotourism market. The study highlights the potential for adapting Norway's best practices to the Ukrainian context, while emphasizing the importance of considering national characteristics and tourist demands.

Keywords: ecological tourism, sustainable development, responsible tourism, principles of ecotourism, ecotourism effectiveness.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

(підпис) Ю.Ф. Міхалчан

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ	
ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ У КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	6
1.1. Сутність, завдання та особливості екотуризму	6
1.2. Принципи, функції, види екологічного туризму	8
1.3. Значення екотуризму для сталого розвитку	13
РОЗДІЛ 2. ПЕРЕДУМОВИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЕКОТУРИЗМУ	
НОРВЕГІЇ	20
2.1. Передумови та фактори розвитку екологічного туризму в Норвегії	20
2.2. Основні напрями використання екотуристичного потенціалу Норвегії	24
2.3. Тенденції розвитку екотуристичного ринку Норвегії	27
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКОТУРИЗМУ НОРВЕГІЇ ..	38
3.1 Успішні практики екотуристичної діяльності в Норвегії	38
3.2. Шляхи підвищення ефективності екотуризму в Норвегії	43
3.3 Рекомендації з просування екотуризму в Норвегії: корисні уроки	
для України	47
ВИСНОВКИ	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	56

ВСТУП

Актуальність роботи. В умовах активного розвитку світового туризму проблеми його ставлення до природи та можливого негативного впливу на її ресурси стали особливо актуальними. Забезпечення і збереження природної спадщини нашої планети можливе лише з урахуванням правильно організованої діяльності індустрії туризму й її причетності до екології.

Норвегія, завдяки унікальним природним ресурсам, ефективній туристичній інфраструктурі, продуманій державній політиці в сфері охорони довкілля й активній екологічній діяльності, виступає взірцем для наслідування в питаннях екологічного туризму та збереження природи. У цьому контексті особливої наукової уваги заслуговує аналіз передумов виникнення екотуризму, а також формування культури його використання. Досвід Норвегії в розвитку екологічної політики може слугувати орієнтиром для держав, які вже впроваджують або лише планують започаткувати екотуристичні ініціативи. Дослідження у даній тематиці займаються науковці Дмитрук О. Ю., Вишневецький І. В., Кравченко О. Б., Новицька С. Р., Яцун Н.

Мета та завдання. Метою кваліфікаційної роботи є дослідження основних напрямів розвитку, практик та досвіду організації екологічного туризму Норвегії для розробки рекомендацій їх використання в Україні.

Для досягнення даної мети, було визначено наступні завдання:

1. Розкрити теоретичні аспекти дослідження екотуризму у контексті сталого розвитку.
2. Охарактеризувати передумови та фактори розвитку екологічного туризму в Норвегії та напрями використання екотуристичного потенціалу Норвегії.
3. Окреслити тенденції розвитку екотуристичного ринку Норвегії
4. Проаналізувати успішні практики екотуристичної діяльності в Норвегії та розробити рекомендації щодо залучення норвезького досвіду екологічно стійкого туризму в Україні.

Об'єктом дослідження виступає екологічний туризм в Норвегії.

Предметом дослідження є передумови, сучасний стан, практичний досвід організації та тенденції розвитку екологічного туризму в Норвегії.

Методи дослідження: аналіз і синтез були використані для формування теоретичних основ дослідження та уточнення понятійного апарату. Порівняльні методи дозволили простежити динаміку змін у туристичних потоках на основі статистичних даних. За допомогою методу узагальнення визначено ключові чинники, умови та етапи становлення екотуризму, а також виявлено основні бар'єри та потенційні напрями його подальшого розвитку в Норвегії. Методами індукції й дедукції сформовано прогнози щодо перспектив впровадження екологічного туризму в інших країнах, зокрема в Україні.

Практичне значення. Практичне значення даної кваліфікаційної роботи полягає в наступному:

- Вивчення норвезьких практик сприятиме формуванню ефективних напрямків екотуризму, уникненні помилок та впровадженні перевірених рішень у плануванні та управлінні туристичним напрямком.
- Сформульовано поради для органів влади й туроператорів щодо розвитку маршрутів, інфраструктури та співпраці з громадами, на основі дотримання принципів екотуризму.
- Результати дослідження можуть бути використані у навчальних курсах з туризму, екології та сталого розвитку.

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновку, списку використаних літературних джерел та анотації. Обсяг роботи включає 60 сторінок тексту. Робота містить 4 таблиці. Список використаних джерел містить 51 наукових видань, статистичних збірників, періодичних видань, доповідей на конференціях, статей, інформаційних порталів, звітів та даних мережі Інтернет.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ У КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

1.1. Сутність, завдання та особливості екотуризму

Виникнення та формування ідеї екотуризму прийнято відносити до 70-80-х років. Перше визначення екотуризму датується 1983 р. мексиканським економістом-екологом Цебаллосом-Ласкурейном. У 1996 р. Міжнародним союзом охорони природи було прийнято таке визначення: екотуризм – це екологічно відповідальні подорожі відносно непорушеними природними територіями з метою знайомства та вивчення природи та супутніх культурних пам'яток, що сприяють збереженню довкілля місцевого населення [25].

Екологічний туризм (екотуризм) – за визначенням Всесвітньої туристичної організації – це подорож у відносно непорушені господарською діяльністю людини куточки природи з метою спостереження, вивчення рослинного і тваринного світу та ознайомлення з культурними цінностями.

Згодом низка дослідників і організацій, зацікавлених у розвитку екологічного туризму, запропонували власні трактування цього поняття, що стали основою для виокремлення його ключових характеристик:

- пізнання природи, культурної спадщини та традицій місцевого населення з урахуванням принципу мінімального втручання;
- зменшення екологічних і соціокультурних ризиків та збереження екологічного балансу природного середовища;
- підтримка заходів із захисту природних ресурсів і сприяння розвитку місцевих громад;
- поширення знань про природу та екологічне виховання;
- залучення місцевих жителів до туристичних ініціатив та забезпечення їх прибутками від цієї діяльності;
- економічна доцільність та стимулювання соціально-економічного зростання регіонів;

- формування передумов для сталого розвитку територій, що приймають туристів [39].

Головна мета екотуризму полягає в організації подорожей із природоохоронним змістом, що передбачають екоосвітню діяльність, виховання дбайливого ставлення до довкілля, усвідомлення його цінності та необхідності збереження. Особлива роль у реалізації цього підходу належить природоохоронним територіям, туристично-інформаційним центрам, підготовці фахових гідів і створенню відповідних інформаційних ресурсів.

Під екотуризмом найчастіше розуміють мандрівки до місцевостей із мінімальним рівнем антропогенного впливу, до природних об'єктів, що становлять екологічну або естетичну цінність. Основні цілі таких подорожей — відпочинок на природі, оздоровлення та пізнання довкілля [43]. .

У науковій та практичній літературі екотуризм іноді трактується через суміжні поняття, зокрема біотуризм, природний туризм, агротуризм тощо. Водночас ці терміни не є повними синонімами. Часто також використовуються поняття "сталий туризм" і "зелений туризм", які мають подібну, але не ідентичну змістову наповненість [45].

Екотуризм вирізняється серед інших форм туризму тим, що передбачає не лише перебування в природному середовищі, а й активне пізнання навколишнього світу та усвідомлення важливості його збереження. Туристи не просто відпочивають, а й формують екологічну свідомість і відповідальне ставлення до природи.

До основних об'єктів, які приваблюють екотуристів, належать [27, 30]:

- природні та історико-культурні пам'ятки;
- біосферні резервати;
- національні та регіональні парки з унікальними ландшафтами;
- природно-антропогенні комплекси;
- ліси;
- середовища з рідкісною флорою і фауною.

Ключові цілі й завдання екотуризму включають:

- налагодження гармонійної взаємодії між людиною, природою та економічними процесами;
- насолоду від спілкування з природою та повноцінне оздоровлення;
- фізичне та емоційне відновлення людини;
- виховання у туристів відповідальності за збереження довкілля;
- сприяння економічному зростанню місцевих спільнот [25].

Основою екологічного туризму є дотримання низки принципів, зокрема:

- запобігання шкоді довкіллю в процесі подорожей;
- популяризація активного й безпечного відпочинку на природі;
- ознайомлення з культурною спадщиною рідного краю;
- підтримка заходів з охорони навколишнього середовища;
- поширення екологічної освіти та просвітництва;
- участь у процесі не лише туристів, а й професійно підготовлених організаторів, які поділяють цінності сталого розвитку [25].

1.2. Принципи, функції, види екологічного туризму

Основні засади екологічного туризму ґрунтуються на таких принципах:

- раціональне й довготривале використання природних ресурсів;
- збереження природного, соціального та культурного різноманіття;
- дотримання етичних норм поведінки та екологічне просвітництво туристів;
- менший рівень навантаження на довкілля порівняно з масовими видами туризму;
- підвищення рівня екологічної компетентності персоналу, задіяного у сфері екотуризму [28].

Ключові функції екотуризму включають: оздоровчу; пізнавальну; економічну; виховну; природоохоронну [20].

Оздоровча функція реалізується завдяки активному відпочинку на свіжому повітрі у природному середовищі, що позитивно впливає як на фізичний стан туристів, так і на їхню емоційну рівновагу.

Пізнавальна функція сприяє здобуттю нових знань про природу, поглибленню екологічної свідомості, а також переосмисленню ставлення до довкілля як до динамічного й складного явища.

Економічна функція проявляється у створенні робочих місць, залученні інвестицій та розвитку місцевої економіки за рахунок екотуристичних послуг.

Виховна функція полягає у формуванні поваги до природи, розвитку гуманістичних цінностей та естетичного сприйняття природного середовища.

Природоохоронна функція має суперечливий характер: з одного боку, навіть екотуризм залишає певний слід у природі (наприклад, витоптані стежки); з іншого боку, він виконує важливу позитивну місію — підвищує рівень екологічної культури, розвиває усвідомленість, сприяє збереженню природної спадщини.

Види екотуризму надзвичайно різноманітні й класифікуються за різними критеріями [20, 32].

Зокрема, за територіальним принципом виділяють:

-класичні екотури, що організовуються в межах об'єктів природно-заповідного фонду (таких як заповідники, національні парки, охоронювані акваторії);

-подорожі за межами об'єктів природно-заповідного фонду — від агротуризму в сільських громадах до екологічно орієнтованих круїзів на сучасних лайнерах.

Серед різновидів екотурів можна назвати наукові, освітні та пізнавальні поїздки, пригодницькі маршрути, внутрішні та міжнародні подорожі, короткотривалі тури на вихідні та літні еко-табори для школярів.

За метою подорожі екотури поділяють по напрямках:

- ✓ науковий — вивчення природи, проведення польових досліджень, різних спостережень;
- ✓ історичний — знайомство з культурними традиціями, національною самобутністю;

- ✓ подорож до природних резерватів – різного роду заповідників, національних парків;
- ✓ активний – спортивний туризм, альпінізм, лижні, кінні, водні й піші походи, вело прогулянки, дайвінг, мотокроси тощо;
- ✓ агротуризм – відпочинок в селі, в заміських будиночках із заняттям землеробством (найбільш актуальний для жителів мегаполісів) [22].

Взагалі туристів приваблюють особливі пам'ятки природи: гори й каньйони, печери, озера й ріки. Тут, крім пізнавального, реалізуються й рекреаційний елемент активного й пасивного відпочинку (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Види екотуризму

Вид	Зміст
Рекреаційний	Найпоширеніший різновид екотуризму, основною метою якого є оздоровчий відпочинок серед природного середовища..
Науковий	Найменш масовий серед широкої аудиторії, адже передбачає участь у наукових експедиціях, спостереженнях і дослідженнях природи. Зазвичай організовується на базі об'єктів природно-заповідного фонду
Пізнавальний	Включає в себе навчальні, науково-популярні та тематичні екскурсії, що проводяться екологічними стежками, у заповідниках та національних парках..
Подорожі в природні резервати, ООПТ	Приваблюють численних мандрівників завдяки неповторності та екзотичності природних об'єктів. Часто мають елемент видовищності (наприклад, гейзери, підсвітка, музичний супровід).
Пригодницький	Орієнтований на активний спосіб відпочинку в природному середовищі: альпінізм, скелелазіння, спелеотуризм, гірські походи, водні маршрути, лижні й веломандрівки, дайвінг, кінні тури, парашутизм тощо.

Джерело: побудовано за даними [39].

До поширених форм екологічних подорожей належать пішохідні маршрути, спостереження за птахами, зйомка природи на відео та фото, археологічні й палеонтологічні тури, спелеологічні мандрівки та інші.

Екотуризм поділяється на кілька типів за формою організації: міжнародний і внутрішній, а також організований та неорганізований. Міжнародні екотури зазвичай плануються офіційно, тоді як внутрішній туризм здебільшого має неорганізований характер. Саме неорганізовані форми набувають більшої популярності завдяки свободі дій, однак часто залишають негативний слід: сміття, витоптану рослинність, зламані гілки, залишки багать, а також пошкоджену флору й фауну.

Таким чином, основна мета екологічного туризму полягає у встановленні гармонійної взаємодії між довкіллям, суспільством та економікою. Екотуризм водночас виконує інтелектуально-освітню, культурно-пізнавальну, естетично-художню та рекреаційну функції.

Варто зазначити, що розвиток цього виду туризму нерозривно пов'язаний із зростаючим антропогенним впливом на природні та культурно-історичні ресурси через його масовість.

Негативний вплив туризму на природні комплекси наведено у (табл. 1.2)

Таблиця 1.2

Впливи туризму на природу

Види впливів	Особливості впливів
Прямий вплив	
Винищування представників флори і фауни	Виникає внаслідок витоптування трав'яного покриву, зривання квітів, викопування рослин, збирання грибів та плодів, а також через вирубку дерев або виникнення пожеж при полюванні й рибальстві.
Втручання в природні процеси	Людський фактор викликає порушення звичних умов існування тварин: їхнє витіснення шумом, руйнування домівок (гнізд, нір), спроби підгодовлі, що змінюють їхню поведінку.
Знищення природних умов територій	Наслідки будівництва та експлуатації об'єктів туризму – дороги, готелі, інфраструктура – призводять до вирубування лісів, ерозії ґрунтів, зміни гідрологічних умов.
Привнесення уражень	Поширення хвороб, бактерій та токсичних речовин через сміття, стічні води й інші відходи життєдіяльності людини, що шкодить флорі, фауні та водним об'єктам.
Непрямий вплив	
Порушення сталих систем	Виникає при нераціональному використанні туристичних об'єктів та ресурсів, що призводить до зниження екологічної стійкості регіонів.
Сезонні коливання	Туристичний потік залежить від сезону, що зумовлює коливання в інтенсивності споживання, навантаження на природні ресурси й інфраструктуру
Загострення соціальних протиріч	Можливі при нехтуванні культурними традиціями, релігійними чи етнічними особливостями місцевого населення, що спричиняє непорозуміння між туристами та громадами.

Джерело: побудовано за даними [38]

Найбільш чутливими до туристичної діяльності є невеликі популяції рідкісних видів флори і фауни, зокрема ендеміки, релікти та організми з низькими темпами відтворення. Зменшення або повне усунення негативного впливу на природні екосистеми можливе завдяки впровадженню ефективних заходів управління. (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Управлінські заходи зменшення впливу на природні комплекси

Варіанти	Заходи
Пряме управління	Передбачає застосування таких методів: • нормативне і правове регулювання туристичної діяльності; • обмеження кількості відвідувачів до рівня, що не перевищує допустиме рекреаційне навантаження на природне середовище; • зонування охоронюваних територій і туристичних природних об'єктів із чітким визначенням допустимих форм використання; • впровадження екологічно безпечних технологій, що знижують рівень забруднення довкілля.
Непряме управління	Базується на зміні підходів і поведінки шляхом: • підвищення екологічної свідомості туристів і працівників туристичної галузі; • екопросвітницької діяльності серед місцевого населення, активного використання інформаційних інструментів (екологічна реклама, іміджеві кампанії тощо); • формування культури взаємодії між людьми різного соціального, етнічного чи релігійного походження; • виховання поваги до місцевих традицій, сприяння розвитку екологічно відповідальної рекреаційної поведінки.

Для ефективного контролю впливу туризму на природні екосистеми важливо поєднувати обидва підходи управління. Впровадження концепції сталого розвитку у сфері управління туристичними ресурсами дозволяє оперативно відновлювати їх без шкоди для природи.

Особливу актуальність питання сталого розвитку набуває для унікальних природних локацій, природних резерватів та інших об'єктів, залучених у туристичну діяльність. Мешканці прилеглих територій часто залежні від доходів, що надходять від туристів.

На основі наукових досліджень запропоновано такі рекомендації для розвитку екотуризму [21]:

1. Створити і облаштувати туристично-пізнавальні маршрути та еколого-освітні стежки з використанням велосипедного, водного та

- пішохідного туризму, враховуючи різноманіття природних ландшафтів і розташування історико-культурних і археологічних пам'яток.
2. Проводити дослідження для визначення допустимого рекреаційного навантаження на ландшафтні комплекси, які найчастіше використовуються для екотуризму.
 3. Посилити рекламні та просвітницькі заходи, спрямовані на формування у туристів глибокого гуманістичного світогляду та патріотичного ставлення до природної і культурної спадщини країни.
 4. В організації туризму та природоохоронної роботи з молоддю поєднувати науково-пізнавальні, екскурсійні, спортивні й екстремальні види туризму з оздоровчими програмами, залучаючи професійних інструкторів і створюючи відповідні підрозділи в туристичних закладах.
 5. Розвивати напрямки екстремальних видів туризму, які користуються підвищеним попитом серед учнівської молоді.

1.3. Значення екотуризму для сталого розвитку

Прийнята Концепція сталого туризму є частиною загальної концепції сталого розвитку, яка була офіційно затверджена Організацією Об'єднаних Націй у документі «Порядок денний на XXI століття», ухваленому на Міжнародній конференції в Ріо-де-Жанейро у 1992 році. Комісія Європейського Союзу, зосереджена на питаннях сталого туризму, розробила Стратегію сталого та конкурентоспроможного туризму Європи, що отримала затвердження Європейською Комісією. Основною метою цієї стратегії визначено підвищення конкурентоспроможності європейського туризму шляхом забезпечення його сталості та доступності, а також визначення пріоритетних напрямків розвитку [29].

Сталий розвиток туристичної галузі полягає у врахуванні як поточних, так і майбутніх економічних, соціальних та екологічних наслідків туристичної діяльності, що дозволяє задовольняти зростаючі потреби

туристів, індустрії, навколишнього середовища і місцевих громад. В основі концепції сталого туризму лежить принцип «сталості», що передбачає, що вплив туризму на довкілля буде безпечним і не завдаватиме шкоди ні в короткостроковій, ні в довгостроковій перспективі.

За визначенням Юрія Б. Миронова, сталий розвиток туризму — це вид туристичної діяльності, при якому оптимально використовуються природні ресурси, зберігаються соціально-культурні особливості туристичних регіонів і місцевих спільнот, а також забезпечується життєздатність довготривалих економічних процесів, що приносять користь усім зацікавленим сторонам. На його думку, сталий розвиток туризму характеризується позитивним балансом екологічних, соціально-культурних та економічних ефектів, а також сприятливим взаємодією між відвідувачами. Головним завданням у цьому процесі є задоволення індивідуальних потреб туристів через отримання приємних емоцій і вражень від туристичної діяльності як окремого виду економіки [36].

У роботі Брича В. [19] наголошується, що Концепція сталого розвитку базується на екологізації туристичної індустрії, де фундаментальними принципами екологічного туризму є:

- сталий підхід до використання природних ресурсів;
- збереження природного, соціального та культурного різноманіття;
- комплексне планування і інтеграція екотуризму у стратегії регіонального розвитку;
- підтримка місцевої економіки;
- активна участь місцевих громад у розвитку туризму;
- підвищення рівня екологічної освіти туристів;
- зменшення надмірного споживання і ресурсних витрат.

Ряд наукових дослідників відзначають, що впровадження принципів сталого розвитку у курортно-туристичних регіонах сприяє забезпеченню екологічної безпеки, належному захисту навколишнього середовища і природних ресурсів, зростанню економічних показників та підвищенню соціального добробуту місцевого населення [17, 40] .

Окремі науковці виділяють ключові критерії сталого розвитку туристичної дестинації, які охоплюють [44, 47]:

- ефективне та відповідальне управління;
- максимізацію економічної вигоди для приймаючих громад при мінімізації негативних впливів;
- забезпечення користі для місцевих спільнот, туристів і культурних цінностей при одночасному зменшенні шкоди;
- підтримку природного середовища з мінімальним негативним впливом.

У праці зазначається, що: «Сталий розвиток туризму повинен відбуватись внаслідок установаження і підтримання рівноваги між збереженням природних та історико- культурних ресурсів, економічними інтересами і соціальними потребами та розвитком туризму, а також створення сприятливих умов для формування конкурентоспроможного національного туристичного продукту» [33]. Мелько Л. пропонує розглядати сталий туризм як «туризм, який сприяє збалансованому розвитку території, раціональному природокористуванню, враховуючи екологічні, економічні, соціальні, культурологічні аспекти на глобальному, регіональному та локальному рівнях, утверджуючи культуру миру та взаєморозуміння між народами» [35].

У праці Миронова Ю. сталий розвиток туризму розглядається як «розвиток туристичної галузі, який дає змогу задовольнити потреби туристів на сьогодні, враховуючи інтереси регіону відносно збереження можливості надання рекреаційно-туристичних послуг у майбутньому [36]; «такий вид туризму, при якому забезпечується оптимальне використання ресурсів навколишнього середовища, підтримуються соціально-культурні особливості туристичних дестинацій та спільнот, які там проживають, забезпечується життєздатність довгострокових економічних процесів з огляду на їхню вигоду для всіх зацікавлених кіл [37].

У праці Скляр Г., Карпенко Н. зазначається, що «важливими завданнями туристичних компаній є розробка систем і процедур внесення в менеджмент ідей сталості та визначення напрямів діяльності з метою

реалізації принципів сталого розвитку туризму. Складовою управлінських рішень мають бути економічні, соціальні та культурні критерії» [44]. У своїх дослідженнях Ткач У. трактує сталий розвиток туризму як «розвиток, який дозволяє в повній мірі задовольнити потреби туристів у теперішньому часі, враховуючи інтереси туристської дестинації щодо розширеного відтворення власного ресурсного потенціалу у майбутньому». Також вона вважає, що у «контексті сталого розвитку туризму ключовим є питання постійного (безперервного) узгодження та гармонізації взаємовідносин людини та її оточення за вектором часу (досягнення короткотермінових і довгострокових цілей у вирішенні альтернативних проблем отримання швидкого та максимального прибутку туристичним бізнесом) та вектором простору (задоволення потреб міжнародного туристського руху та міжнародного капіталу у вирішенні проблем географічного просування туристських потоків у все нові місцевості, екологічно чисті та заповідні зони)» [47].

Отже, усі науковці одностайні в тому, що сталий розвиток туризму передбачає баланс між трьома ключовими аспектами: екологічним навантаженням туристів на довкілля, соціальними потребами (або соціальною відповідальністю) та економічним розвитком. Основні цілі сталого розвитку туризму полягають у [28, 34] :

- захисті культурно-історичної спадщини, особливо «захищених територій», що мають зберігатися для майбутніх поколінь;
- створенні сприятливого довкілля для проживання та подорожей, охороні навколишнього середовища та зниженні деструктивного антропогенного впливу туристичної індустрії;
- відтворенні та збереженні природних ресурсів, які є передумовою туристичної привабливості;
- інвестуванні в туристичну інфраструктуру та отриманні економічної вигоди як суб'єктами туристичної діяльності, так і органами управління туристичними дестинаціями.

Як зазначає Біла С. «...всі країни ЄС приділяють особливу увагу підтримці розвитку екологічно-безпечного туризму та рекреації на місцях;

захисту наявних на місцевому рівні природних ресурсів; зниженню тиску антропогенного навантаження від туристичної діяльності, що може погіршити якість ландшафту, води та повітря, збільшує використання енергії та води, створює ризики забруднення природного середовища» [18].

Зважаючи на вищенаведене, сталий розвиток туристичної індустрії можна представити наступим чином (рис.1.1).

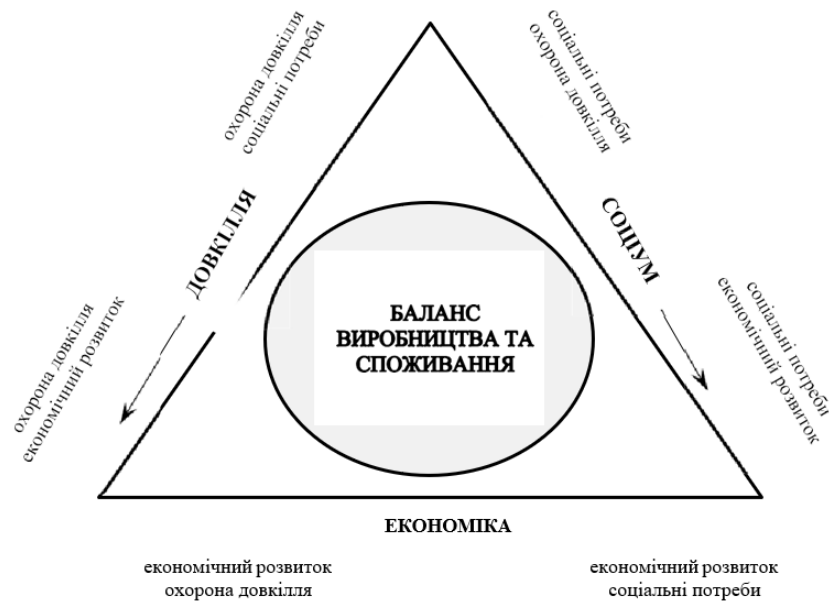

Рис.1.1 - Сталий розвиток туристичної індустрії

Екотуризм — це стратегія розвитку туризму, спрямована на забезпечення сталого розвитку суспільства [45]. Квебекська декларація розмежовує поняття «екотуризм» від загального поняття «сталий туризм» за низкою ключових критеріїв, яким має відповідати екотуристичний продукт. Серед них:

- політична та фінансова підтримка охорони навколишнього середовища;
- визнання та повага прав місцевих і корінних спільнот;
- культурна та природоохоронна освіта туристів.

Ці принципи і критерії розкривають суть екотуризму та визначають, що до екотуристичних належать лише ті подорожі, які безпосередньо сприяють покращенню екологічного, соціального та економічного стану відвідуваних

регіонів [24]. Сучасна концепція екотуризму базується на принципах та умовах його екологічності [20]:

- дотримання гранично допустимих норм антропогенного (рекреаційного) навантаження;
- використання екологічно чистого транспорту;
- дотримання встановлених правил поведінки на природних територіях;
- сертифікація екологічних маршрутів і послуг відповідно до міжнародних стандартів;
- використання екологічно безпечних матеріалів і економне споживання природних ресурсів.

Паралельно з формуванням концепції екотуризму виник і образ сучасного екотуриста — це людина, яка прагне самовдосконалення, саморозвитку, пізнання нового досвіду, мандрівник, що бажає зробити свій внесок у збереження природи та поважає інтереси місцевого населення.

Сьогодні, з огляду на низку екологічних, економічних, соціальних та політичних факторів, спостерігається стрімке зростання екотуризму, що відбувається завдяки реалізації глобальних, національних, регіональних і місцевих стратегій розвитку екотуризму.

Отже, на основі опрацювання і систематизації літературних джерел, можна зробити наступні висновки:

Екологічний туризм (екотуризм) — це подорож у відносно незаймані природні куточки з метою спостереження за природою і знайомства з культурними цінностями. Об'єктами екотуризму є природні та культурні пам'ятки, заповідники, парки, ландшафти, лісові масиви, рідкісні рослини й тварини.

Головні цілі екотуризму — гармонізація природи, суспільства і економіки, відпочинок і оздоровлення, формування відповідальності за природу та підтримка місцевого розвитку.

Особливості екотуризму: мінімальний негативний вплив на природу, популяризація відпочинку на природі, вивчення культури, підтримка охорони довкілля та екологічної освіти.

Сталий розвиток туризму забезпечує баланс між екологічним навантаженням, соціальними потребами і економічним розвитком, спрямований на захист спадщини, охорону довкілля, відтворення природних ресурсів і інвестиції в інфраструктуру.

Завдяки екологічним, соціальним і політичним чинникам екотуризм швидко зростає на глобальному, національному та регіональному рівнях.

Ютунгайокуден, Ястедален і природний заповідник Рогаланд є лише деякими з численних популярних напрямків екотуризму в країні.

Серед об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО в Норвегії нараховується вісім позицій. Сім з них внесені за культурними критеріями, а один — за природним (табл. 2.1). Окрім цього, шість об'єктів на території Норвегії перебувають у статусі кандидатів на включення до списку Світової спадщини [16].

Таблиця 2.1

Список об'єктів світової спадщини ЮНЕСКО Норвегії

Назва	Розташування	Рік внесення	Час створення
Урнеська ставкірка	Фюльке Согн-ог-Фьюране	1979	XII-XIII століття
Брюгген, стара верф Бергена	Фюльке Хордаланг	1979	XIV-XVI століття
Шахтарське місто Рьорус	Фюльке Сьор-Трьонделаг	1980	XVII століття
Наскельні малюнки в Альті	Фюльке Фіннмарк	1985	4200 – 500 р. до н. е.
Вегаейн – архіпелаг Вега	Фюльке Нурлан	2004	-
Геодезична дуга Стругве	Фюльке Фіннмарк	2005	1816 – 1855 рр.
Фіорди Західної Норвегії – Гейрангерфіод і Нерьойфіод	Фюльке Мьореог-Ромсдал і согном Фьюране	2005	-
Об'єкти індустриальної спадщини, до яких належать підприємства важкої промисловості та гідроенергетики, розташовані в районі Рюкана.	Фюльке Телемарк	2015	Кінець XIX – початок XX століття

Візитною карткою Норвегії є її фіорди — глибокі затоки Атлантики, які врізаються в сушу між стрімкими скелями та високими горами з льодовиками і водоспадами. Фіорди є головною туристичною принамою країни і центром екотуризму, а вся берегова лінія Норвегії прорізана цими

вузькими й глибокими бухтами, що згадуються в стародавніх скандинавських легендах.

Річки Норвегії мають численні особливості, які зумовлені географією країни. Тут розгалужена мережа річок, серед яких найбільшими є Гломма (600 км), Пасвікельва та Івало (360 км, з яких 109 км на території Норвегії), Нумедаслаген (352 км), Гудбрандсдалслаген і Ворма (351 км), а також Тана (348 км) [4].

У країні налічується 47 природних парків, серед найвідоміших — Бергеф'єлль, Фурульхогна, Хардангервідда і Північно-Західний Шпіцберген. 17,5% материкової частини Норвегії охоплено 47 національними парками та 3100 іншими охоронними територіями. На острові Шпіцберген 24% площі займають національні парки і заповідники, а на острові Ян-Майєн розташований один національний парк. Основна мета — захистити уразливі екосистеми, що перебувають під загрозою зникнення, та зберегти території міжнародного, національного і регіонального значення [8]. Охоронні зони переважно охоплюють гірські райони, невеликі лісові ділянки, узбережжя та морські простори [9]. Карта національних парків Норвегії представлена на рисунку 2.5.

Національні заповідники Норвегії спрямовані на захист рідкісних видів рослин і тварин від забруднення або зникнення, а також на збереження пам'яток культури. Це означає, що відвідувачі заповідника мають бути особливо обережними, оскільки на території заповідника заборонено збирати рослини, ловити рибу, пересувати пташині гнізда та великі камені [13].

На південному сході Норвегії, між містами Осло та Тронгейм, розташований національний парк Роннен, заснований ще в 1961 році. Його площа сягає 57,5 тисяч гектарів. Природна зона парку охоплює смереково-березові ліси, що вкривають гірські схили. Тут мешкають типові представники північної фауни: північні олені, видри, білі куріпки та інші характерні мешканці тайгових ландшафтів.

Рисунок 2.2 – Карта національних парків в Норвегії

На заході країни розташований національний парк Йостедаль, який славиться найбільшим льодовиком Європи — Йостедальським. Його унікальні форми рельєфу, створені льодом та водою, включають численні озера та незвичні геологічні утворення. Тутешні родючі долини, а також льодовики, що майже доходять до морського узбережжя, створюють унікальні краєвиди. Проте подорожі льодовиком потребують фізичної витривалості та передбачають певні ризики. Загальна площа парку становить близько 1230 квадратних кілометрів [11].

У північній частині Норвегії, на острові Магероя поблизу мису Нордкап, знаходиться національний парк Нордкап-Хорнвік, створений у 1963 році. Його територія займає близько 60 тисяч гектарів. Це суворий пейзаж тундрового узбережжя з фіордовими берегами Баренцевого моря. Уздовж скелястих берегів розташовані колонії морських птахів — кайр, бакланів, чайок, тапиків та інших видів, чисельність яких сягає десятків тисяч особин [48].

Архіпелаг Свальбард, розташований у північній частині Норвегії, включає три національні парки — Південний Шпіцберген, Північно-Західний Шпіцберген і Форландет, а також три заповідники: Моффіт, Південно-

Східний і Північно-Східний Свальбард. Вони охоплюють більшу частину території архіпелагу. Тут переважають арктичні пустелі, тундрові ландшафти та природні комплекси Шпіцбергена. Завдяки впливу Північноатлантичної течії, клімат архіпелагу є порівняно м'яким, що сприяє збереженню біорізноманіття, зокрема, тут мешкає 108 видів перелітних птахів.

Серед найпопулярніших туристичних локацій Норвегії слід виокремити Лофотенські острови, фіорди Нерйофьорд і Гейрангерфьорд, Стіну Троля, Язык Троля, Атлантичну дорогу та пляж Ховік [51].

Узагальнюючи, можна зазначити, що Норвегія має значний потенціал для розвитку екологічного туризму. Природні багатства країни, добре розвинена інфраструктура та державна підтримка сприяють цьому напрямку. Водні ресурси — річки, озера, моря — підходять для організації круїзів, риболовлі, дайвінгу, рафтингу, вітрильного спорту, серфінгу та інших активностей. Гірські масиви ідеальні для походів різної складності, а заповідні території — для екскурсій з вивчення природи. Це робить Норвегію однією з провідних країн світу для екотуризму.

2.2. Основні напрями використання екотуристичного потенціалу Норвегії

В останні роки інтерес до екотуризму в Норвегії суттєво зріс. Все більше мандрівників надають перевагу активному відпочинку, пов'язаному з природою, чистим довкіллям та екологічно відповідальними подорожами. Такий формат подорожей приваблює людей, які прагнуть не лише відпочинку, а й пізнання природного багатства країни.

Згідно з інформацією, наданою Національним статистичним інститутом Норвегії, у 2020 році кількість іноземних туристів зменшилася через пандемію COVID-19, однак інтерес до екологічного туризму, навпаки, зріс. У 2019 році, ще до пандемії, приблизно чверть усіх іноземних відвідувачів країни обирали саме екотури як основний формат подорожі [26, 41].

Представники туристичної галузі Норвегії також підтверджують зростання популярності екотурів. За їхніми словами, дедалі більше туристів шукають можливості для екологічно чистого відпочинку та готові витратити більше коштів на подорожі, що відповідають принципам сталого розвитку.

Завдяки стабільному економічному розвитку, Норвегія посідає провідні позиції у сфері туризму. Уряд активно інвестує у створення нових туристичних маршрутів і вдосконалення вже наявних, підтримує випуск інформаційних матеріалів, проводить рекламні кампанії, а також забезпечує гідний рівень оплати праці у галузі туризму. Це, своєю чергою, стимулює працівників туристичного сектору до підвищення рівня професійної підготовки.

Кожного року уряд визначає певний регіон країни як пріоритетний у плані туристичного просування, проводячи масштабні кампанії для підвищення обізнаності про його туристичний потенціал. Особливу увагу приділяють розвитку північних регіонів, де покращення інфраструктури могло б сприяти працевлаштуванню місцевого населення, адже в цих районах досить обмежені можливості для зайнятості [6].

Більшість мандрівників приїжджають до Норвегії, щоб побачити її унікальні природні об'єкти, включно з національними парками, охоронюваними територіями та пам'ятками, занесеними до списку Світової спадщини ЮНЕСКО. Це дозволяє стверджувати, що значна частина туристичних маршрутів у країні має чітко виражений екологічний компонент.

Норвегія вирізняється широким вибором гірських і лісових туристичних маршрутів, які адаптовані до різного рівня фізичної підготовки туристів. Вони варіюються за складністю та тривалістю, водночас мають чітке маркування і належну інфраструктуру, що робить подорож безпечною та комфортною [46].

Одним із найпопулярніших видів активного відпочинку в країні є велотуризм. Оскільки велосипедна культура міцно вкорінилася в повсякденному житті норвежців, інфраструктура для подорожей на

велосипеді активно розвивається. У містах функціонують якісні велосипедні доріжки, а в туристичних зонах — спеціально облаштовані веломаршрути. Вони пролягають вздовж узбережжя, через гірські масиви та фіорди, часто поєднуючи різні типи ландшафтів. Маршрути зазвичай проходять подалі від автомагістралей і добре позначені. Туристи можуть орендувати гірські велосипеди на місці, звернувшись до туристичних центрів, що знімає потребу в транспортуванні власного обладнання. Карти маршрутів надає Велосипедна комісія Норвегії.

Круїзи — ще один популярний спосіб ознайомлення з природною красою країни. Під час подорожі вздовж західного узбережжя мандрівники мають змогу насолоджуватися захоплюючими краєвидами фіордів — візитівкою Норвегії. Узбережжя країни характеризується численними вузькими затоками, стрімкими скелями та водоспадами, що створює неповторну атмосферу. Круїзи можуть бути як частиною загальної подорожі, так і її основною метою. За статистикою, круїзний туризм охоплює близько 3% туристичного ринку Норвегії, і цей показник стабільно зростає. У 2019 році кількість пасажирів, які подорожували круїзами, сягнула майже 945 тисяч, що на 11% більше, ніж у попередньому році [8].

Опитування, проведене у 2019 році серед іноземних туристів, засвідчило, що понад 50% мешканців Великої Британії, Франції та Німеччини вважають Норвегію ідеальним напрямком для екологічного відпочинку. Європейські сусіди сприймають країну як взірць у питаннях збереження довкілля. Основний туристичний потік у Норвегію формується з таких країн, як Німеччина, Швеція, Данія, Нідерланди, Франція, Іспанія та Італія. За даними Всесвітньої туристичної організації (ВТО), у 2019 році до Норвегії приїхало близько 6 мільйонів туристів, що на 3,6% більше порівняно з попереднім роком [2, 3].

У підсумку можна зазначити, що туристична галузь Норвегії вирізняється багатогранністю та екологічною спрямованістю. Чітке дотримання принципів сталого розвитку сприяло формуванню позитивного іміджу країни на світовому туристичному ринку. Екотуризм, включаючи так

звані «екобрейки», користується популярністю серед мешканців економічно розвинених країн Європи, таких як Велика Британія, Німеччина та Франція. Навіть у випадках, коли основною метою подорожі є ознайомлення з культурною спадщиною, екологічна складова все одно відіграє важливу роль у туристичному досвіді.

2.3. Тенденції розвитку екотуристичного ринку Норвегії

Формування екотуристичного ринку в Норвегії значною мірою зумовлене глобальними та європейськими тенденціями в сфері сталого туризму. Світовий ринок екотуризму демонструє стабільну динаміку зростання: у 2024 році його обсяг сягнув 249,16 млрд доларів США, що на 13,5% більше порівняно з 2023 роком (219,53 млрд доларів США). Згідно з прогнозами, до 2028 року обсяг цього ринку може досягнути 428,97 млрд доларів США [7].

Одним із факторів, що стимулює популярність екотуризму, є вартість проживання: у середньому еко-житло коштує на 151 долар дешевше за добу, ніж традиційні готелі середнього класу. Крім того, 80% туристів зазначають, що екологічна відповідальність під час подорожей для них має принципове значення.

Більше половини респондентів (53%) у 2024 році надають перевагу житлу, яке поєднує комфорт з інноваційними рішеннями у сфері сталого розвитку. Близько 62% мандрівників заявили про намір хоча б раз упродовж року зупинитися в екологічному житлі. Також значна частка туристів (66%) прагне отримати автентичний досвід, що відображає культуру та життя місцевих громад [3].

Цікаво, що 33% опитаних мандрівників висловили готовність подорожувати ближче до місця проживання з метою зменшення власного вуглецевого сліду. Така поведінкова зміна відображає загальну переорієнтацію туристичної індустрії на більш екологічно усвідомлені практики [2].

Залежно від формату подорожі, ринок екотуризму умовно поділяється на індивідуальний та груповий сегменти. Основну частку становить саме груповий сегмент, що пояснюється зростаючою популярністю туристичних пакетів, розрахованих на пари, організовані групи та колективні подорожі з проживанням у готелях. Активне впровадження групових екоактивностей, таких як спільні походи, спостереження за дикою природою або екскурсії до заповідників, створює умови для подальшого зростання цього напрямку.

Додатковими чинниками розвитку є зростання рівня доходів населення, збільшення інтересу до природних об'єктів, флори та фауни, а також бажання туристів зануритися в культурне середовище регіону. Ці тенденції забезпечують сприятливі умови для стабільного розширення екотуристичного ринку [1].

У розрізі вікових категорій ринок поділяється на представників покоління X, міленіалів (Y) та покоління Z. Найдинамічніше зростання спостерігається серед міленіалів — покоління, яке демонструє високу зацікавленість у сталому туризмі. Цей інтерес значною мірою стимулюється активною присутністю екотуристичного контенту в соціальних мережах. Міленіали сьогодні є не лише найактивнішою віковою групою у подорожах, а й однією з тих, що витрачають найбільше на туризм [14].

Інтерес цієї категорії до автентичних вражень, природи та диких ландшафтів зумовлює зростання попиту на нестандартні маршрути та досвід, орієнтований на унікальність. У відповідь на це провідні гравці ринку пропонують спеціальні пропозиції, акційні тури та бонуси, заохочуючи молодь до активнішого планування подорожей. Водночас, маркетингові кампанії в цифровому середовищі відіграють ключову роль у формуванні туристичних уподобань і стимулюють подальше зростання попиту на екотуризм серед молоді [50].

Екотуризм демонструє стійке зростання під впливом низки внутрішніх і зовнішніх факторів. Серед ключових рушіїв розвитку можна виділити наступні [31]:

1. Зростання екологічної свідомості серед споживачів. Одним із головних детермінантів розвитку екотуризму є підвищення екологічної обізнаності туристів. Усвідомлення шкоди, яку може завдавати традиційний туризм навколишньому середовищу, змушує мандрівників надавати перевагу подорожам, які мають мінімальний негативний вплив на природу та сприяють її збереженню. Збереження природного середовища стає визначальним критерієм при виборі маршруту, проживання, транспорту та активностей. Зростаючий прошарок свідомих туристів готовий інвестувати у відпочинок, який відповідає їхнім цінностям, що, своєю чергою, формує стабільний попит на екологічно відповідальні туристичні продукти. Відповідно, туристичні компанії змушені адаптувати свої послуги до нових запитів — з урахуванням принципів сталого розвитку.

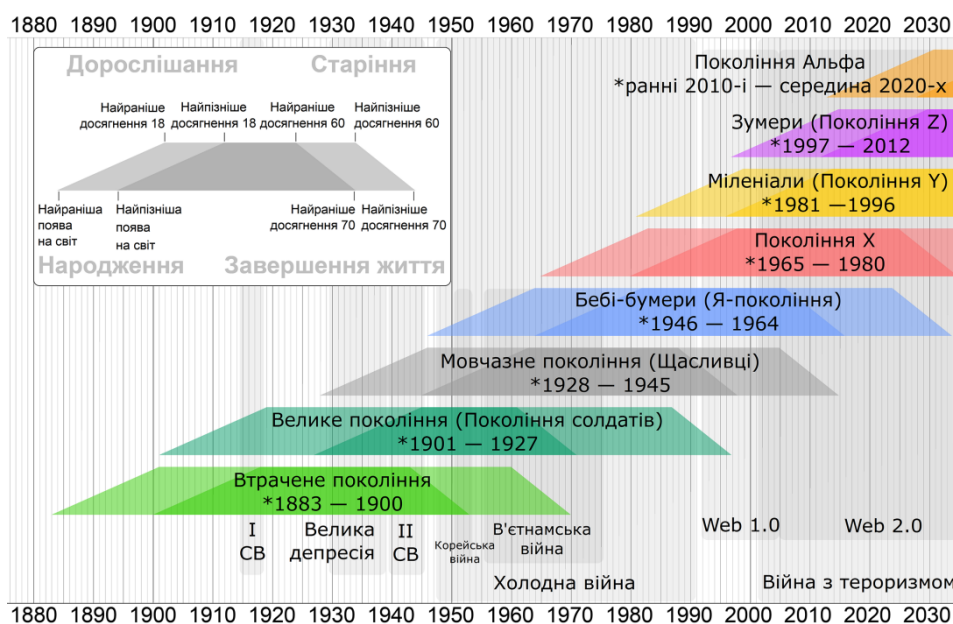

Рис. 2.3. - Сегментація ринку екотуризму за віковою ознакою [11]

2. Розширення практик сталого туризму. Посилення акценту на принципи сталого розвитку також сприяє зростанню ринку екотуризму. Все більше туристичних організацій і готельних мереж впроваджують екологічні стандарти, зменшують кількість відходів, підтримують локальні спільноти, інвестують у природоохоронні ініціативи. Такий підхід забезпечує раціональне використання ресурсів і водночас створює привабливу альтернативу традиційному масовому туризму. Із зростанням усвідомлення екологічних проблем, як серед туристів, так і серед компаній, зростає попит

на сертифіковані екотуристичні продукти. Запровадження галузевих екостандартів (наприклад, Green Key, ISO 14001, Travelife) стає додатковим стимулом для професіоналізації сфери та її системного зростання [5].

3. Відновлення туристичної галузі після пандемії COVID-19. Період після пандемії COVID-19 ознаменувався поступовим відновленням туристичної галузі. Зростання кількості туристів, зростаючий рівень доходів населення, підтримка індустрії з боку держав, а також активне інвестування в інфраструктуру створюють сприятливі умови для розширення ринку екотуризму. Все більше людей прагне відпочинку на природі, подалі від великих скупчень людей, що також відповідає концепції екотуризму.

4. Активне використання цифрового маркетингу. Сучасні цифрові технології суттєво трансформували підхід до просування туристичних продуктів. Онлайн-маркетинг, зокрема через соціальні мережі, відеоконтент, SEO-інструменти, електронну пошту, дає змогу охопити значну аудиторію, посилити взаємодію з клієнтами та формувати довіру до бренду. Туристи дедалі більше орієнтуються на онлайн-джерела при плануванні мандрівок, тому туристичні компанії активно інвестують у цифрову присутність. Особливо ефективним інструментом є відеомаркетинг, який дозволяє не лише демонструвати туристичні локації, але й формувати емоційний зв'язок між туристом і напрямком. Крім того, можливість ділитися особистим досвідом у соцмережах підвищує рівень залучення потенційних туристів і стимулює органічне поширення інформації.

5. Географічна структура ринку: лідерство Північної Америки. Згідно з дослідженням «Cognitive Market Research», найбільшу частку доходу на глобальному ринку екотуризму забезпечує Північна Америка — 40% загального обсягу (близько 108,637 млрд дол. США). Прогнозується, що в період з 2024 по 2031 рік регіон демонструватиме стабільне зростання з середньорічним темпом (CAGR) на рівні 10,2%. Вищі темпи очікуються у Канаді (11,0%) та Мексиці (11,7%), що пов'язано із розширенням державної підтримки природоохоронних ініціатив та активним розвитком екоінфраструктури в обох країнах.

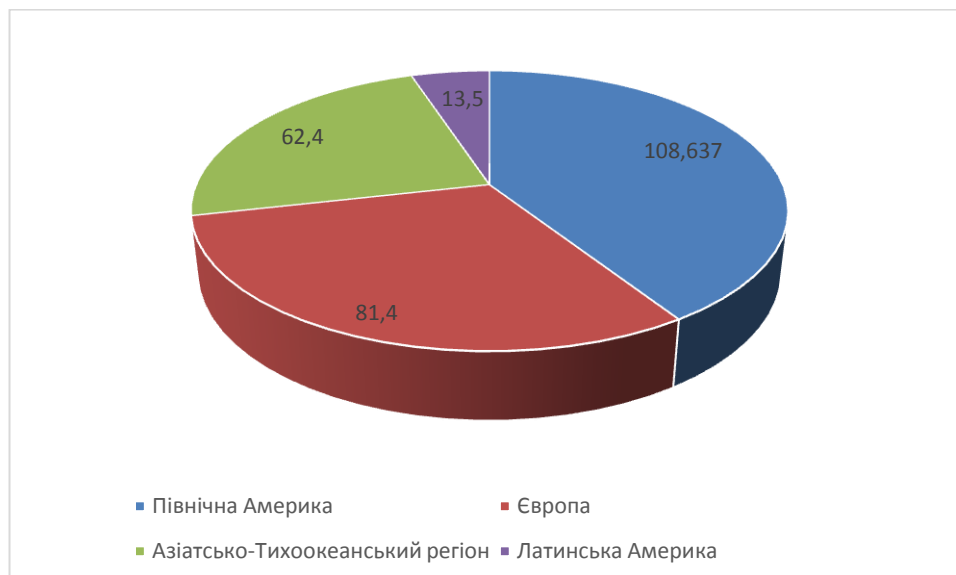

Рис. 2.4 – Дохід екотуристичного ринку за регіонами (млрд. \$)

Європа утримує одну з провідних позицій на світовому ринку екотуризму, формуючи понад 30% його глобального доходу. Станом на 2024 рік обсяг ринку в регіоні оцінюється у 81,4 мільярда доларів США. Прогнозується, що у період з 2024 по 2031 рік він зростатиме із середньорічним темпом (CAGR) на рівні 10,5%. Серед лідерів ринку в Європі вирізняються Великобританія (13,6 млрд дол.), Італія (7,7 млрд дол.) та Франція (7,4 млрд дол.). Ці країни демонструють стійке зростання завдяки активній реалізації політики сталого туризму та високому попиту на екологічно орієнтовані туристичні продукти серед європейських споживачів.

Ринок Азіатсько-Тихоокеанського регіону, що охоплює 23% глобального доходу (62,4 млрд дол. США у 2024 році), характеризується найдинамічнішими темпами зростання. Очікується, що впродовж 2024–2031 років CAGR становитиме 14,0%, що є найвищим показником серед усіх регіонів. Основними драйверами є багате біорізноманіття, живописні природні ландшафти, зростання доходів середнього класу, а також урядові програми підтримки сталого туризму. Особливо стрімке зростання прогнозується в Індії — на рівні 15,8% щорічно, що пов'язано з розширенням туристичної інфраструктури та посиленням національної політики у сфері охорони довкілля. Темпи зростання в Китаї та Японії будуть дещо нижчими за середньорегіональні, але залишатимуться стабільно високими [10].

Латинська Америка наразі займає понад 5% глобального ринку екотуризму з обсягом у 13,5 млрд доларів США. Прогнозується, що регіон розвиватиметься із середньорічним темпом приросту на рівні 11,4%. Тут також спостерігається активізація урядових заходів, спрямованих на захист довкілля та розвиток сталих форм туризму, зокрема в Бразилії, Чилі та Коста-Риці.

Водночас варто відзначити й низку обмежень, які можуть стримувати зростання ринку екотуризму. Однією з основних перешкод є високі стартові інвестиції, необхідні для створення відповідної інфраструктури. Будівництво екологічного житла, впровадження систем управління відходами, розвиток екологічно безпечного транспорту потребують значних витрат, що не завжди доступно, особливо в країнах, що розвиваються. Крім того, реалізація екологічних стандартів та сертифікація продукції створюють додаткове фінансове навантаження на туристичні підприємства. Вартість екоорієнтованих послуг часто вища за традиційні пропозиції, що обмежує доступ до них для частини споживачів із нижчим рівнем доходу.

Іншим важливим стримуючим фактором є підвищення геополітичної напруженості у світі. Туристичні потоки чутливо реагують на збройні конфлікти, політичну нестабільність і загрози безпеці. Це особливо актуально для України, яка внаслідок широкомасштабної російської агресії зазнає катастрофічних втрат у сфері туризму. Закриття туристичних об'єктів, руйнування інфраструктури, скорочення надходжень до бюджету та втрата робочих місць негативно позначаються як на внутрішньому, так і на міжнародному туристичному ринку.

У першій половині 2024 року Норвегію відвідало близько 2,2 мільйона іноземних туристів. Пандемія COVID-19 суттєво вплинула на туристичний потік до країни: у 2020 та 2021 роках кількість міжнародних приїздів скоротилася до приблизно 1,4 мільйона осіб щорічно. Проте вже у 2022 році спостерігалось помітне пожвавлення туристичної активності — країну відвідали близько 5 мільйонів іноземних гостей. У 2023 році позитивна

динаміка збереглася: обсяг міжнародного туризму зріс ще на 13%, і загальна кількість прибулих сягнула 5,65 мільйона осіб [14].

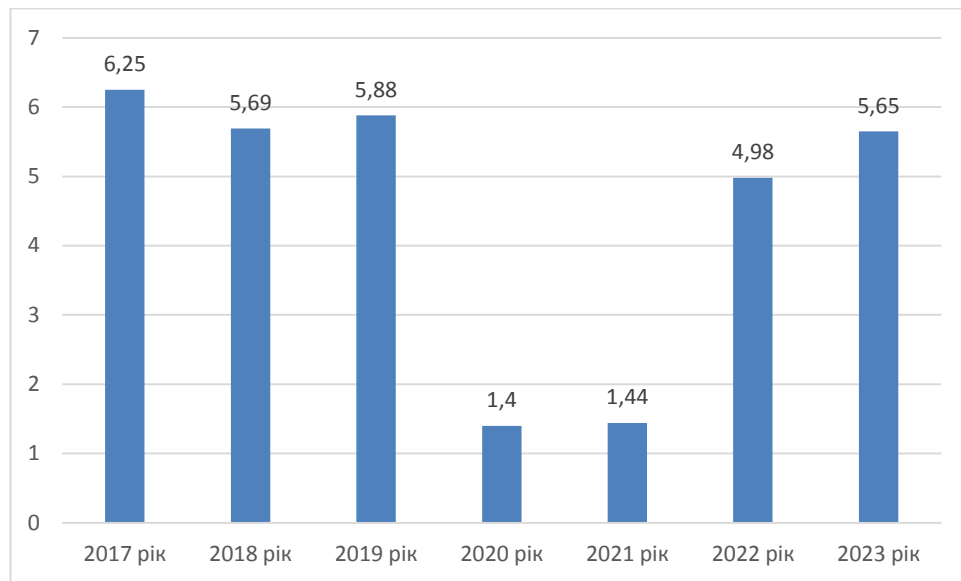

Рис. 2.5 – Загальна кількість відвідувачів Норвегії (млн. осіб)

У 2023 році сукупні витрати туристів у Норвегії досягли 6,03 мільярда доларів США, що перевищує рівень витрат, зафіксований у докризові роки. Для порівняння, у 2017 році цей показник становив 5,6 мільярда доларів, а у 2019 році — 5,9 мільярда. Проте внаслідок пандемії COVID-19 обсяг витрат у 2020–2021 роках різко зменшився до приблизно 2 мільярдів доларів, що стало прямим наслідком обмеження міжнародних подорожей. Відновлення туристичної активності у 2022 році спричинило зростання витрат до 5,4 мільярда доларів, що майже утричі перевищило рівень попереднього року. Подальше підвищення у 2023 році до понад 6 мільярдів доларів свідчить не лише про повернення до стабільних показників, а й про стійку тенденцію до зростання туристичних надходжень [3].

У 2019 році, перед початком пандемії COVID-19, основними країнами-джерелами туристичного потоку до Норвегії були Німеччина, Швеція, США, Нідерланди та Данія. Найбільшу кількість туристів зафіксовано з Німеччини — понад 1,04 мільйона осіб. Далі йшли Швеція (574 тисячі), Сполучені Штати (555 тисяч), Нідерланди (429 тисяч) та Данія (319 тисяч) [26].

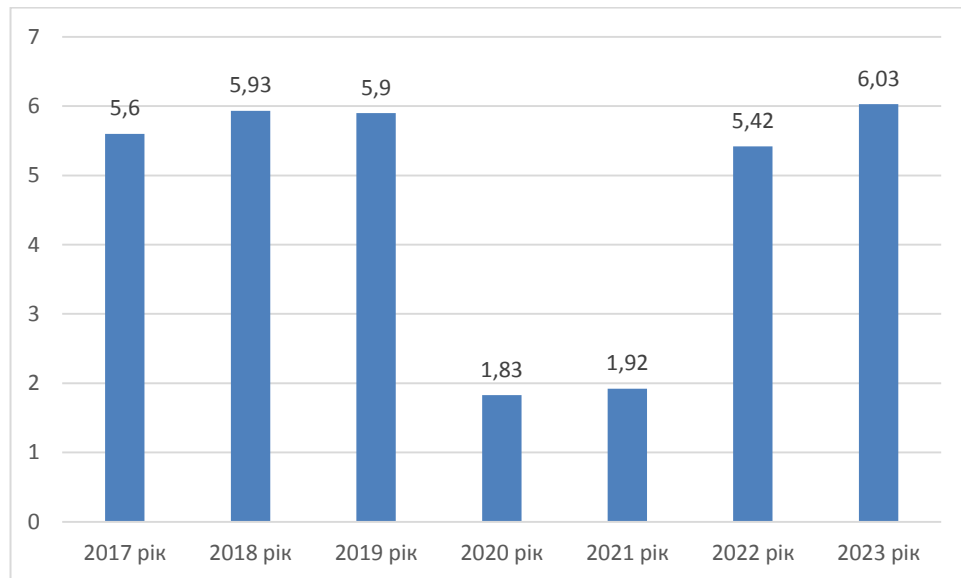

Рис. 2.6 – Витрати туристів у Норвегії (млрд. \$)

З початком пандемії у 2020 році та впровадженням жорстких обмежень на міжнародні подорожі, туристичні потоки суттєво скоротилися. Хоча Німеччина залишалася головним джерелом прибуття іноземців, їх кількість зменшилася до 258 тисяч.

У 2021 році ситуація поступово покращувалася: відновлення міжнародних поїздок сприяло зростанню кількості іноземних гостей. Німеччина знову посіла перше місце з 362 тисячами відвідувачів. Також спостерігалось незначне зростання туристичних потоків із Швеції, Нідерландів, США та Данії, хоча показники ще не досягли рівня 2019 року [9].

У 2023 році загальна кількість туристів, що відвідали Норвегію, становила 11,46 мільйона осіб, з яких 5,61 мільйона були міжнародними туристами, а 5,81 мільйона — внутрішніми відвідувачами.

До пандемії COVID-19 туризм у Норвегії демонстрував стабільність: кількість міжнародних приїздів коливалася в межах від 5 до 6 мільйонів осіб на рік, тоді як внутрішній туризм налічував від 3 до 5 мільйонів відвідувачів. Пандемія спричинила значне падіння міжнародних туристичних потоків — їх кількість скоротилася на 76%, з 5,88 мільйона у 2019 році до 1,4 мільйона у 2020 році. Водночас внутрішній туризм демонстрував зростаючу тенденцію. У 2022 році міжнародний потік туристів відновився до 4,98 мільйона осіб, а у

2023 році досяг 5,65 мільйона, що все ще залишалося нижчим за пік у 6,25 мільйона відвідувачів, зафіксований у 2017 році.

Щодо внутрішнього туризму, після максимального показника у 7,61 мільйона відвідувачів у 2021 році, він знизився до 5,97 мільйона у 2022 році та 5,81 мільйона у 2023 році, повертаючись до докризових рівнів [7].

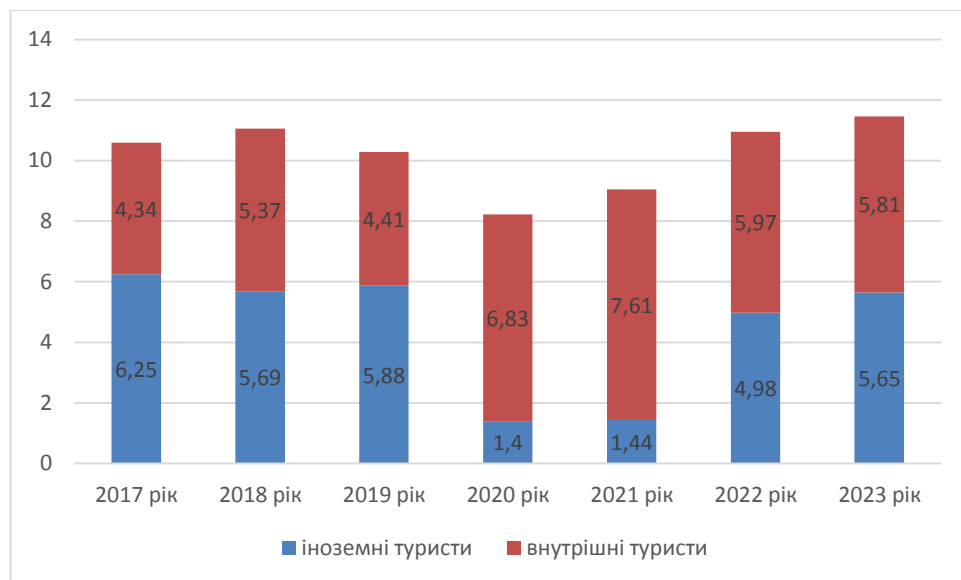

Рис. 2.7 - Внутрішній та міжнародний туризм в Норвегії (млн. прибуттів)

До пандемії COVID-19 у 2020 році туристична індустрія Норвегії демонструвала стійке зростання та проявляла ознаки надмірного туризму. У процесі відновлення індустрії особливу увагу приділяють управлінню потоками відвідувачів і сталості розвитку, адже необхідно знайти баланс між забезпеченням високоякісного туристичного досвіду та захистом вразливих природних екосистем і місцевих спільнот.

Туризм є ключовим сектором для економіки Норвегії, а також важливим чинником розвитку периферійних регіонів. Хоча Норвегія залишається популярним туристичним напрямком, вона водночас є досить ексклюзивною через високі ціни. Зокрема, послаблення євро зробило країну ще менш доступною для туристів із Євросоюзу, що призвело до деякого зниження кількості відвідувачів, особливо серед німецьких туристів, які намагаються економити [12].

Серед ключових переваг Норвегії як туристичного напрямку — високі екологічні стандарти. Зростаюча кількість туристів, особливо з урбанізованих регіонів, прагне провести відпустку в природному, незайманому середовищі. Це відкриває перспективи для сталого розвитку туризму, що може стати значною перевагою, зокрема для регіонів на периферії країни. Екологічний аспект у Норвегії має високий пріоритет і потребує гармонійного поєднання з економічними та соціальними інтересами.

Екотуризм у Норвегії залишається нішею, оскільки цей вид відпочинку порівняно дорогий, проте відзначається високою якістю. Туристи усвідомлюють вартість подорожі, але цінують якісний сервіс і унікальні враження, що робить Норвегію привабливим напрямком для цінителів сталого туризму.

Узагальнюючи вище викладений матеріал, можна зробити такі висновки.

Норвегія володіє унікальними природними ресурсами для розвитку екотуризму, серед яких численні національні парки, заповідники, великі ліси, гори та озера. Більшість із цих територій обладнані спеціальними стежками, які дозволяють туристам ознайомитися з рідкісною флорою та фауною, а також займатися різноманітними активностями — піші прогулянки, велосипедні маршрути, катання на каное та риболовля.

Державна підтримка у галузі туризму в Норвегії спрямовується на створення нових і модернізацію існуючих туристичних маршрутів, випуск інформаційних матеріалів і рекламної продукції, а також на забезпечення високої оплати праці працівників туристичної сфери. Це стимулює підвищення професійного рівня екскурсоводів і покращує якість обслуговування туристів.

На формування екотуристичного ринку Норвегії впливають як глобальні, так і європейські тенденції розвитку екотуризму, що відображаються у зростаючому попиті на екологічно відповідальний туризм.

Основні фактори стимулювання зростання екотуристичного ринку в Норвегії включають:

- Зростаючу екологічну обізнаність споживачів екотуристичних послуг, що формує попит на екологічно відповідальні варіанти подорожей;
- Підвищення ролі практик сталого туризму, спрямованих на мінімізацію негативного впливу на довкілля та підтримку місцевих громад;
- Стабільний розвиток туристичної індустрії в цілому, який підтримує зростання ринку екотуризму;
- Активне впровадження цифрових маркетингових стратегій для залучення більшої кількості туристів і підвищення їх обізнаності про екотуристичні пропозиції.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКОТУРИЗМУ НОРВЕГІЇ

3.1 Успішні практики екотуристичної діяльності в Норвегії

Норвегія — розвинута країна з високим рівнем урбанізації та нерівномірним розподілом населення. Незважаючи на це, завдяки передовим практикам утилізації відходів та впровадженню «зелених» технологій екологічні проблеми тут зведені до мінімуму. У туристичній галузі активно застосовуються принципи сталого розвитку та екологічності.

Завдяки географічному положенню в країні збереглися великі масиви незайманої природи, які є основним ресурсом для туризму. Якість та унікальність природного середовища у поєднанні з розвиненою туристичною інфраструктурою і практиками екосертифікації DESTINACIЙ створюють сприятливі умови для розвитку екотуризму [15].

Починаючи з 2017 року, уряд і парламент Норвегії визначили пріоритети національної політики у сфері туризму, орієнтовані на сталий розвиток та підвищення конкурентоспроможності галузі. Було розроблено спеціальну туристичну стратегію та суттєво збільшено державні інвестиції для формування екологічно безпечної інфраструктури.

Багатовіковий норвезький принцип «*allemannsretten*» [13], який передбачає право будь-якої людини «вільно мандрувати», відображено у Законі про відпочинок на природі (Outdoor Recreation Act) від 28.06.1957. Метою цього Закону є захист бази для відпочинку на природі та забезпечення загального права доступу та проїзду через сільську місцевість з метою рекреації на свіжому повітрі в якості здорового дозвілля [10].

Право громадськості на доступ до природи є невід'ємною частиною культурної спадщини Норвегії. Закон «Про відпочинок на природі» поширюється на національні парки, за винятком зон суворої охорони, і надає відвідувачам ширші свободи порівняно з більшістю природоохоронних територій Європи. Згідно з цим законом, як місцеві мешканці, так і туристи

мають право вільно збирати хмиз, рослини, гриби та ягоди, розпалювати багаття в холодний сезон, ловити рибу в морських водах, а також зупинятися на нічліг під відкритим небом, у тому числі в наметах, на будь-яких природних територіях [16].

Водночас Норвегія обрала політику обмеження туристичної діяльності задля захисту природного середовища, ставлячи екологічні пріоритети вище за економічні вигоди від туризму. На відміну від багатьох туристичних напрямків, які запроваджують заходи обмеження вже після прибуття туристів — як-от туристичний збір у 5 євро у Венеції — Норвегія вирішила поступово скорочувати залучення іноземних відвідувачів. Зокрема, незважаючи на значне зростання туризму в таких регіонах, як Лофотенські острови (підвищення на 2023% з 2015 до 2022 року), уряд призупинив рекламні кампанії, спрямовані на залучення іноземних туристів. Цей крок отримав підтримку серед багатьох норвежців, які надають перевагу збереженню природного середовища над економічними вигодами, що приносить туризм [6].

У сфері екологічного туризму важливу роль відіграють такі нормативно-правові акти Норвегії, як Закон про збереження біорізноманіття («Nature Diversity Act») від 19 червня 2009 року та Закон про екологічну інформацію («Environmental Information Act») від 9 травня 2003 року, що регулює доступ до екологічної інформації та громадську участь у процесах прийняття рішень щодо навколишнього середовища.

Для збереження природних об'єктів в умовах стрімкого розвитку арктичного туризму влада Норвегії створила низку заповідників у Арктичній зоні та запровадила законодавчі норми, які регламентують охорону цих територій. Ці закони містять чіткі правила поведінки в заповідниках, а також передбачають санкції за їх порушення. Зокрема, норвезький закон «Про охорону довкілля архіпелагу Свальбард» встановлює комплекс правил, які необхідно дотримуватись на території архіпелагу, а також регламентує види порушень і відповідні покарання — від грошових штрафів до позбавлення волі на певний термін [46].

Органом, що відповідає за розвиток екотуризму в Норвегії, є «Innovation Norway» — державна компанія, яка виконує функції національної туристичної організації. Основна мета цієї установи полягає в збільшенні загального економічного зростання та створенні доданої вартості для норвезької економіки в рамках цілей сталого розвитку. Для досягнення цих завдань «Innovation Norway» зосереджується на стимулюванні розробки нових туристичних продуктів, а також на просуванні Норвегії як бренду та туристичного напрямку на міжнародній арені [15].

Національні парки Норвегії знаходяться під управлінням Державного агентства з охорони навколишнього середовища, що підзвітне Міністерству клімату та довкілля. Також їх діяльність контролюють Норвезька природна інспекція та Норвезький директорат з природокористування. Агентство управління природними ресурсами («Directorate for Nature Management») відповідає за збір та передачу екологічної інформації, здійснення регулювання, нагляд і координацію діяльності регіональних та місцевих органів влади, надання професійних консультацій, а також участь у міжнародних екологічних проєктах.

Держава активно співпрацює з неурядовими організаціями, зокрема з Національною трекінговою організацією Норвегії (DNT, «Den Norske Turistforening»). DNT є найбільшою організацією з активного відпочинку на відкритому повітрі в країні, налічує понад 260 000 членів у 57 місцевих організаціях по всій Норвегії — від Крістіансанна на півдні до мису Нордкап на півночі. Історія DNT сягає 1868 року, а найбільша філія — «DNT Oslo og Omegn» — є спадкоємцем першої асоціації [8].

Основні цілі DNT — популяризація простих, активних і екологічно чистих форм відпочинку, охорона природи та культурного ландшафту. Організація виступає за збереження права вільного доступу до природи, що є фундаментальним принципом норвезької культури відпочинку. DNT також підтримує суворе регулювання моторизованого транспорту у природних зонах, адже він шкодить ландшафтам і загрожує якості відпочинку. Водночас

організація сприяє розвитку місцевого бізнесу, який підтримує активний відпочинок і життєздатність сільських регіонів.

DNT також займається формуванням мережі туристичних притулків, інформуванням мандрівників та облаштуванням маршрутів, а також популяризацією активного відпочинку серед дітей у школах і дошкільних закладах [1].

В Норвегії діє розвинена система екосертифікації екодестинацій, що може слугувати корисним прикладом для інших країн, які прагнуть розвивати екологічний туризм. Основні сертифікаційні програми включають національні та міжнародні ініціативи: «Green Travel», «Ecotourism Norway», «The ecolabel Nordic Swan», а також системи міжнародної сертифікації — «Eco-Lighthouse», «The Green Key», «ISO 14001» та «Blue Flag». Кожна з цих систем, як окремо, так і в комплексі, гарантує відповідність туристичних послуг суворим екологічним стандартам, які включають сортування та утилізацію відходів, раціональне використання електроенергії, контроль застосування хімічних речовин і вимоги до екологічної відповідальності постачальників. Ці норми перевищують вимоги загальнонорвезького законодавства [4].

Одним із ключових механізмів розвитку екологічного туризму є програма «Екологічно стійкі напрямки» («Sustainable Destination»). Це єдиний скандинавський сертифікат для туристичних регіонів, метою якого є підтримка ініціатив і підприємств, що працюють у сфері охорони довкілля, збереження місцевих культурних традицій та розвитку регіональної економіки. Сертифікат не гарантує абсолютну екологічність напрямку, але підтверджує, що регіон здійснив значний прогрес на шляху до сталого розвитку. Оцінка дотримання стандартів відбувається кожні три роки.

Станом на сьогодні статус екологічно стійких напрямків мають такі регіони: Сетесдал, Люнгенфіорд, Люсе-фіорд, Ліндеснес, Фемунд-Енгердал, «Золотий маршрут». Крім того, очікують підтвердження сертифікату такі регіони як Вос, Рьукан, Суннхордланд, Нарвік, Валдрес, острів Сенья, Нурефель, Вестеролен, Лофотенські острови, Буде, Алта, Согнефіорд

(включений до списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО), Гейрангер-фіорд та Осло.

Поняття екологічно стійкого напрямку на прикладі «Золотого маршруту». «Золотий маршрут» — це 32-кілометрова туристична дорога на острові Індерей, прокладена вздовж берегів Борген-фіорда. Цей маршрут об'єднує різні види туризму: сільський туризм (відвідування місцевих ферм), культурно-пізнавальний туризм (огляд культурного ландшафту, історичних будівель, галерей і культурних просторів, таких як парк скульптур Мурстрепаркен), активний туризм (велосипедні прогулянки, піші маршрути), гастрономічний туризм (дегустація місцевої кухні) тощо. Завдяки об'єднанню 20 компаній, багато з яких мають сертифікат екологічної стійкості, «Золотий маршрут» став відомим туристичним брендом Норвегії [8].

Осло як кандидат на звання екологічно сталого напрямку. Столиця Норвегії — місто Осло — претендує на статус екологічно сталого туристичного напрямку і була визнана Зеленою столицею Європи у 2019 році за свої зусилля у зниженні викидів шкідливих речовин та охороні природних зон. Місто дотримується принципів екологічного способу життя, що відображається у туристичних пропозиціях: ранкові купання у центрі міста, пішохідні та велосипедні тури, дегустації рослинних коктейлів у зелених барах і ресторанах, де популярні «зелені» меню з локальних органічних продуктів і вегетаріанських страв.

Упродовж останніх років в Осло багато центральних районів стали пішохідними зонами, а прибережна частина міста, де раніше проходили залізничні колії і розташовувалися контейнерні термінали, була перетворена на прогулянкові та велосипедні доріжки, а також на «rail trails» — залізничні стежки. Туристичний простір Осло організований так, що гості міста можуть активно відпочивати як у межах міста, так і на його околицях [4].

На офіційному туристичному порталі Норвегії представлений розділ «Музей — найекологічніша розвага», що підкреслює активну роль музеїв у сталому розвитку. Багато музеїв мають сертифікат екологічної стійкості та

постійно впроваджують заходи зі зменшення впливу на довкілля. Восени по всій країні проходять численні виставки, зокрема в музеях просто неба, де можна побачити відомі скульптури, історичну архітектуру та природні пам'ятки.

Таким чином, Норвегія демонструє успішні практики організації екологічного туризму, поєднуючи природні ресурси, культурну спадщину та сучасні екологічні стандарти.

3.2. Шляхи підвищення ефективності екотуризму в Норвегії

Норвегія є популярною туристичною дестинацією, проте у сфері розвитку туризму країна стикається з низкою викликів, серед яких перенаселеність, екологічні збитки, зростання цін на житло та інші послуги [2].

Однією з головних проблем є скупчення великої кількості туристів у популярних місцях, особливо в Осло. Це створює навантаження на інфраструктуру, зокрема транспортні системи, а також спричиняє забруднення довкілля і незручності для місцевих жителів.

Також туризм спричиняє негативний вплив на довкілля: забруднення повітря, водних ресурсів і ґрунтів, руйнування екосистем, а також порушення режиму охорони природних територій через відвідування без належних дозволів [49].

Інша важлива проблема – зростання вартості житла і туристичних послуг, що вигідно для бізнесу, але водночас відштовхує частину потенційних туристів, особливо тих, хто має обмежений бюджет.

Екотуризм, хоч і набирає популярності, є відносно новим напрямом туристичної діяльності і перебуває на стадії розвитку. Серед основних проблем розвитку цього виду туризму – недостатній рівень освіти і поінформованості населення щодо важливості збереження екосистем. Незважаючи на зростаючу глобальну увагу до проблем екології — таких як парникові гази, забруднення повітря, океанів пластиком та інші — свідомість більшості туристів щодо захисту природи все ще залишається низькою.

У світі зростає популярність багаторазових виробів (пакетів, чашок, соломинок тощо), а також свідомого споживання, сортування сміття та його переробки. Втім, ці тенденції поки що не отримали широкого розповсюдження серед більшості населення.

Серед загроз, які можуть стримувати розвиток екотуризму, — вплив на корінні культури, погіршення стану природних екосистем, висока економічна залежність від туризму, поширення непритаманних місцевим громадам традицій і цінностей, а також брак контролю за діяльністю туристів і розвитком інфраструктури. Зокрема, у Норвегії викликає невдоволення місцевих жителів практика ночівлі туристів на приватних ділянках, хоча закон гарантує право на вільний доступ і розбиття намету майже на будь-якій території, що не заважає іншим. Вирішення цієї суперечності є складним, оскільки скасування такого права суперечитиме традиціям відкритого туризму, але без регулювання це призводить до деградації природного середовища і соціального напруження.

Головними викликами для розвитку екотуризму в Норвегії залишаються пошук відповідних цільових аудиторій, висока ціна туристичних послуг, короткий сезон відпочинку та недостатня популярність еко-туризму. На світовому рівні низький рівень екологічної обізнаності також ускладнює зниження негативного впливу людини на природу. Для поліпшення ситуації у туристичній сфері в Норвегії можна вжити низку заходів.

Можливо обмежувати кількість відвідувачів у найбільш завантажених локаціях, зокрема в Осло, а також активно розвивати альтернативні маршрути, що дозволить розподілити туристичні потоки і знизити навантаження на інфраструктуру та природу.

Доцільно стимулювати розвиток екологічно чистих туристичних продуктів і практик, що забезпечують збереження природного середовища та культурної спадщини. Це включає підтримку сертифікації екодестинацій та просування екологічно відповідальної поведінки серед туристів.

Розвиток туризму повинен відбуватися за активної участі місцевих громад — створення нових робочих місць, підтримка малого та середнього бізнесу в туристичній сфері допоможуть зменшити залежність від зовнішніх інвестицій і покращать взаємодію між туристами та місцевими жителями.

Важливо забезпечити зручність транспорту, комфортні умови у зонах відпочинку і культурних центрах, а також якісне інформування туристів, зокрема через покращення навігації та створення інформаційних центрів.

Сучасні мобільні додатки, що надають інформацію про визначні місця, маршрути, ресторани і готелі, можуть значно покращити туристичний досвід та стимулювати більш екологічний і раціональний вибір відпочинку.

Уряд повинен розробляти й реалізовувати довгострокові стратегії розвитку туризму, забезпечувати фінансову підтримку туристичних бізнесів та інфраструктури, а також сприяти узгодженій роботі між різними економічними галузями, пов'язаними з туризмом.

Для вдосконалення екотуризму важливо налагоджувати обмін досвідом з країнами, які є світовими лідерами у цій сфері, такими як Австралія, США, Коста-Ріка, Нова Зеландія, Іспанія, Кенія, Танзанія. Вивчення їх стратегій допоможе визначити найефективніші підходи і адаптувати їх до національного контексту.

Норвегія заслужено вважається взірцем організації екологічного туризму. Унікальна природно-географічна специфіка країни, поєднана з відповідальним менталітетом населення, підтримується послідовною державною політикою та законодавчими нормами.

Держава забезпечує пріоритет охорони природних ресурсів навіть у таких масштабних галузях, як видобуток нафти і газу, який розпочався у 1970-х роках і став основою економічного добробуту країни. Цей видобуток здійснюється з урахуванням сучасних екологічних стандартів і суворого законодавства.

Особливу увагу приділяють збереженню флори та фауни, а також охороні норвезьких фіордів — унікальних природних утворень, які становлять національну гордість і є однією з головних природних пам'яток

країни. У Норвегії налічується понад тисячу фіордів, що вимагає постійного екологічного контролю та відповідального використання у туризмі [13].

Важливим резервом для розвитку екотуризму є органи місцевого управління. Норвегія поділена на 11 фюльке (адміністративних одиниць першого рівня), які у свою чергу складаються з 356 комуни (муніципалітетів). Вони відповідають за питання освіти, охорони здоров'я, будівництва доріг, планування та розвитку територій, а також — за екологічну безпеку і збереження природних ресурсів.

Активна участь місцевої влади у формуванні туристичної політики, підтримка екологічних ініціатив і забезпечення балансу між розвитком туризму та охороною навколишнього середовища — важливі чинники подальшого успішного розвитку цієї галузі в Норвегії.

За даними опитування, проведеного WORLD TRAVEL MARKET (WTM) у Лондоні, Норвегія визнана однією з найбільш екологічно безпечних країн для туристів: 15% опитаних керівників туристичних агентств відзначили її саме з цієї причини [7]. Представники WTM описали Норвегію як туристичний напрямок для активного відпочинку та пригод, доступний протягом усього року, де принципи екологічності гармонійно вплетені у буденне життя країни.

Норвегія отримує більшість своєї енергії з відновлюваних джерел — переважно гідроенергетики, що значно знижує вуглецевий слід країни. Транспортна мережа тут є стійкою та ефективною, а встановлені обмеження швидкості нижчі, ніж у багатьох інших європейських країнах, що також сприяє зменшенню забруднення повітря.

Особливу роль у розвитку екологічного туризму відіграють самі місцеві жителі. Менталітет норвежців відзначається глибокою повагою до природи та звичкою активно проводити час на свіжому повітрі. Пішохідні прогулянки в гори, відвідування фіордів, походи у лісо-паркові зони — це популярні види дозвілля серед населення.

Норвежці також захоплюються лижним спортом, як гірськолижним, так і біговим, велосипедними поїздками та морськими прогулянками на

яхтах, які для них є не ознакою розкоші, а природною частиною активного способу життя.

Формування таких екологічних та активних звичок у місцевого населення створило високі стандарти екотуризму, які приваблюють туристів з усього світу, у тому числі і з України. Іноземні гості відзначають не лише унікальну природу Норвегії, а й екологічну культуру її мешканців, що значно підвищує привабливість країни як напрямку для свідомого відпочинку.

3.3 Рекомендації з просування екотуризму в Норвегії: корисні уроки для України

У Норвегії діє принцип «*allemannsretten*» [4] — право кожної людини вільно мандрувати незабудованими територіями країни, ставити намет на одну ніч без згоди власника, за умови ввічливої поведінки. Ця традиція має тисячолітню історію і є важливою складовою культури, політики та туризму Норвегії.

Проте, останнім часом місцеві жителі скаржаться на перенаселеність і забруднення їхніх земель туристами. Незважаючи на це, більшість норвежців підтримує збереження принципу «вільного мандрівника», вважаючи його необхідним для сталого розвитку туризму та науки.

Для збереження природного потенціалу країни уряд Норвегії щорічно інвестує близько 37 мільйонів доларів у розвиток екологічного туризму. Ці кошти спрямовуються на відновлення та створення туристичних маршрутів, які можуть ефективно витримувати зростаючі потоки відвідувачів і мінімізувати негативний вплив на довкілля [4].

Один із найвідоміших туристичних маршрутів Норвегії — Прекестулен (Кафедра проповідника), що підноситься на 604 метри над Люсе-фіордом, минулого року відвідали близько 300 тисяч туристів. З огляду на високий попит, уряд надав грант на модернізацію інфраструктури: розширення пішохідної стежки, збільшення паркувальних місць та вдосконалення системи збору й сортування відходів. Такі заходи сприяють не лише зручності відвідувачів, а й збереженню природного середовища.

Важливою складовою екологічного туризму в Норвегії є національні парки, де мандрівники можуть милуватися вражаючими ландшафтами, спостерігати рідкісних тварин і птахів, а також відкривати для себе багатий природний світ країни. Крім того, у Норвегії функціонує велика кількість еко-готелів, які дотримуються суворих екологічних стандартів. Вони пропонують туристам участь у природоорієнтованих активностях – таких як піші походи, велотури та спостереження за дикою фауною.

Одним із найвражаючих природних явищ Норвегії є північне сяйво (*Aurora Borealis*), яке приваблює туристів з усього світу. Це явище доступне в різних регіонах країни, даруючи відчуття пригод і екзотики. Також варто звернути увагу на маловідомі села і містечка, які пропонують екологічні та культурні тури, включаючи екосадівництво і виробництво екологічної продукції, що підтримує місцеві громади і зберігає традиції.

У 2016 році Норвегія поставила амбітну мету — досягти нульового балансу викидів вуглецю до 2030 року, на 20 років раніше, ніж планувалося. За планом, країна має скоротити викиди вуглецю на 53 мільйони тонн щороку. Для цього заплановані комплексні реформи у всіх сферах, включно з транспортом і туристичною інфраструктурою. Туризм наразі приносить близько 5% ВВП Норвегії, тому сталий розвиток цього сектору має ключове значення для виконання екологічних зобов'язань [8].

Задля зменшення екологічного навантаження, в Норвегії активно розвивають альтернативні види транспорту, що дозволяє туристам уникати авіаперельотів як всередині країни, так і з інших європейських держав. Розгалужена залізнична мережа дає змогу дістатися Норвегії поїздом з країн ЄС. Зокрема, столиця Осло має залізничне сполучення з низкою європейських міст, включно з Копенгагеном у Данії, а також Гетеборгом і Стокгольмом у Швеції.

Поромні компанії, що здійснюють перевезення з Данії, Швеції та Німеччини, поступово переходять на більш екологічні види палива. У портах Осло та Крістіансанд більшість суден після швартування підключаються до

наземних джерел живлення, що дозволяє суттєво зменшити рівень шкідливих викидів в атмосферу.

Через довгу та важкодоступну географію Норвегії, у деяких випадках авіаперельоти залишаються найзручнішим, а іноді й єдиним способом дістатися певних регіонів. Проте тривале перебування в одному місці під час подорожі допомагає зменшити загальний вплив на довкілля.

Найбільш екологічним видом пересування у країні є громадський транспорт, зокрема поїзди. Залізничні маршрути, такі як Бергенська, Раумаська, Нурландська та Офотенська лінії, не тільки екологічні, а й є одними з найкрасивіших у світі.

Для самостійних мандрівників популярним варіантом є використання електромобілів або електровелосипедів. В країні налічується понад 10 000 зарядних станцій, кількість яких постійно зростає, включно зі швидкими зарядками Tesla. Багато готелів також облаштували власні зарядні пункти. Для зручності доступні онлайн-сервіси пошуку зарядок, наприклад ladestasjoner.no та elbil.no (норвезькою) [13].

Більшість туристичних регіонів Норвегії активно впроваджують заходи для мінімізації шкоди довкіллю та підвищення позитивного впливу туризму. Вони долучаються до програми Sustainable Destination, яка підтримує розвиток екологічно відповідального туризму. Ця ініціатива також акцентує увагу на збереженні локальної культури та залученні місцевих громад, що сприяє підвищенню як туристичної привабливості, так і якості життя мешканців.

Столиця Норвегії, Осло, вважається одним із найінноваційніших екологічних міст Європи. У 2019 році його було визнано Зеленою столицею Європи за низку сталих ініціатив. У місті активно розвивається екологічна гастрономія: багато ресторанів пропонують вегетаріанські та рослинні страви з місцевих продуктів.

- **Nimkok** — бар, розташований в Осло, здобув міжнародне визнання у 2018 році, отримавши звання «найекологічнішого бару у світі» завдяки

впровадженню стійких практик, таких як локальне виробництво інгредієнтів, мінімізація відходів та ефективне використання ресурсів.

- Ресторан Credo у Тронгеймі став першим лауреатом нагороди Michelin Nordic Guide Sustainability Award у 2019 році — за відданість принципам сталого розвитку, використання місцевих органічних продуктів та підтримку екологічно відповідального сільського господарства.
- Унікальний ресторан Rest в Осло переробляє харчові залишки у висококласні страви для гурманів.

Україна має можливість застосувати норвезький досвід у розвитку екологічного туризму. Від початку повномасштабного вторгнення Росії 24 лютого 2022 року країна зазнала значних економічних збитків, зокрема серйозно постраждав туристичний сектор. Багато готелів припинили свою діяльність або були переобладнані для тимчасового розміщення внутрішньо переміщених осіб, особливо в регіонах, де тривають бойові дії [23].

Міжнародний туризм майже повністю зупинився, а більшість туристичних агентств були змушені закритися або переключити свою діяльність на гуманітарну допомогу й евакуацію населення. Водночас в Україні поступово зростає зацікавлення внутрішнім туризмом — особливо популярними стали подорожі до Карпатського регіону та відпочинок на морських узбережжях.

Державне агентство з розвитку туризму пропонує такі напрямки для відновлення туристичної галузі [24]:

- Новий зміст внутрішнього туризму — адаптація туристичних продуктів до сучасних реалій.
- Розвиток туризму на сході України — після закінчення війни і вирішення безпекових питань у Луганській та Донецькій областях.
- Створення маршрутів, пов'язаних з історією війни — тури до місць боїв ЗСУ з російськими військами, що мають історичне і меморіальне значення.

Досвід Норвегії у сфері сталого розвитку туризму, екологічних інновацій та підтримки місцевих ініціатив може слугувати важливою моделлю для України у майбутньому, особливо коли настане час відновлення та розвитку туристичної сфери після війни.

Перспективи розвитку післявоєнного туризму в Україні

1. Меморіалізація місць бойових дій. Уже зараз розробляються нові туристичні маршрути, які відображатимуть пам'ять про найзапекліші бої сучасної війни. Важливо визначити концепцію цих маршрутів: чи будуть вони нагадувати про жахи війни, формувати спогади та уроки, чи ж пріоритетом стане відбудова нових міст без згадок про війну. Подібно до традиційних історичних маршрутів (Черкащина, Холодний Яр, Хортиця), після війни слід додати місця сучасної воєнної слави.

2. Проблеми пляжного туризму. Через необхідність розмінування прибережних зон пляжний туризм буде довго відновлюватися.

3. В'їзний туризм і імідж України. Після війни можливе відкриття нових перспектив для іноземних туристів, які захочуть дізнатися правду і відчути атмосферу подій. Важливо правильно комунікувати з закордонною аудиторією, розвиваючи напрямок пізнавального туризму, зокрема маршрути, пов'язані з війною та післявоєнними пам'ятками.

4. Розширення туристичних пропозицій

- Розвивати гірськолижні курорти, демонструючи конкурентність за якістю та сервісом із європейськими (Словаччина, Австрія), але за нижчими цінами.

- Формувати бренд України як країни середньовічних замків (Поділля, Закарпаття), з акцентом на реставрацію.

- Просувати Київ як центр урбан-культури з муралами світового рівня, порівнянними з Берліном і Нью-Йорком.

- Пропонувати тури по крафтових виробництвах, екотуризм, дегустації унікальних виноградників у Карпатах і Закарпатті.

- Розвивати напрямки для любителів дикої природи: національний парк «Прип'ять-Стохід», Полісся, озера Синевир, Світязь.

- Створювати туристичні пропозиції для фанатів «urban exploration», зокрема Чорнобиль та покинуті індустріальні об'єкти великих міст.

5. Промоція України на міжнародному рівні. Відкриття національних офісів туризму у розвинутих країнах із завданням активної рекламної кампанії України як туристичної дестинації.

6. Комплексний розвиток туризму. Важливо уникати односпрямованого розвитку туризму (наприклад, лише військово-історичного), натомість пропонувати збалансований і багатогранний імідж України: гостинна країна з багатою культурою, природою та смачною кухнею.

Україна володіє значним потенціалом для розвитку екотуризму. На її території розташовано численні природні заповідники, які можуть зацікавити тих, хто цінує спілкування з природою. Також країна має багато гірських районів, ідеальних для хайкінгу та велопрогулянок. Багата історія та культурна спадщина України відкривають можливості для знайомства з традиційним життям у селах і невеликих містечках, де можна спостерігати за місцевими ремеслами та сільським господарством. Еко-готелі та ресторани, які використовують локальні продукти, також сприяють популяризації екологічного туризму в країні.

З досвіду Норвегії у сфері організації екотуризму можна взяти кілька важливих уроків. Наприклад, у цій країні дуже розвинені маршрути для піших та велосипедних прогулянок у горах, які дозволяють насолоджуватися природною красою, при цьому мінімізуючи вплив на довкілля. Українські Карпати мають величезний потенціал для розвитку аналогічних маршрутів, що привабить прихильників активного відпочинку.

Також важливий напрямок — це національні парки. В Україні налічується понад 40 національних парків, які можуть стати чудовими локаціями для туристів, що цінують природу. Організовані екскурсії з дотриманням природоохоронних норм дозволять пізнати унікальні природні та культурні особливості України.

Зимові види спорту — ще одна популярна в Норвегії складова туризму, зокрема лижі та санки. В Україні цей напрямок також має високий потенціал, особливо у гірських курортах. Найвідомішим є Буковель, проте варто розвивати й інші центри, такі як Драгобрат, щоб збільшити привабливість зимового відпочинку.

Окрему увагу заслуговує зелений туризм, що в Норвегії користується великою популярністю. Цей вид відпочинку, який базується на активному перебуванні у сільській місцевості, включає пізнавальні, розважальні та оздоровчі заходи — від знайомства з культурно-історичними цінностями до полювання, риболовлі, збору ягід і грибів, а також фізичної праці й купання у природних водоймах. В Україні цей напрямок набував популярності до початку війни й має всі шанси на подальший розвиток, особливо після стабілізації ситуації.

У підсумку, Україна і Норвегія мають багато спільних можливостей для розвитку екотуризму: мальовничі гори, природні заповідники та унікальна культура. Український туристичний сектор може адаптувати кращі практики норвезького досвіду, одночасно враховуючи власні національні особливості і запити туристів.

Розвиток екотуризму має базуватись на принципах екологічної відповідальності та активної підтримки місцевих спільнот. Однак реалізація таких ініціатив потребує фінансування, а якою буде державна політика у цьому напрямку після завершення війни — залишається невідомим. З огляду на попередній досвід, існує ризик, що пріоритети державного бюджету знову змістяться на інші сектори економіки, залишаючи туризм осторонь.

Попри це, туристична галузь може стати однією з ключових точок відновлення країни, адже її розвиток потребує значно менших інвестицій, ніж, наприклад, відбудова зруйнованої промисловості.

Безсумнівно, після перемоги туристична сфера в Україні зазнає змін. Відбудеться переосмислення туристичних маршрутів, зміниться просторове планування міст, з'являться нові сенси та об'єкти культурної спадщини. Україна має усі можливості для відновлення і навіть оновлення туристичного

потенціалу, враховуючи позитивні приклади країн, які також проходили через руйнівні війни, але зуміли не лише відновити, а й значно посилити туристичний сектор.

Отже, Норвегія — розвинена країна з унікальними природними ресурсами, де завдяки «зеленим» технологіям та екосертифікації туризм розвивається стійко і екологічно. Якість природи у поєднанні з інфраструктурою є головним драйвером туристичної галузі.

Важливу роль у розвитку екотуризму відіграють закони про збереження біорізноманіття та екологічну інформацію, що забезпечують охорону природи і громадську участь.

Державна компанія «Innovation Norway» відповідає за розвиток сталого туризму, стимулюючи створення нових продуктів та просування Норвегії як туристичного бренду. У країні працюють системи екосертифікації туристичних дестинацій — «Green Travel», «Ecotourism Norway», «Nordic Swan» та міжнародні стандарти, що можуть бути прикладом для інших країн.

Єдиний скандинавський сертифікат для туристичних напрямків підтримує ініціативи, пов'язані з екологією, культурою та економікою регіонів.

Основні виклики для екотуризму — пошук цільових аудиторій, висока вартість послуг, короткий сезон та низька обізнаність про екологічні переваги. Для покращення ситуації важливо зменшувати перенаселеність популярних місць, впроваджувати сталий туризм і залучати місцевих жителів до розвитку галузі, створюючи робочі місця та бізнес-можливості.

ВИСНОВКИ

1. Екотуризм — це подорожі у майже незаймані природні куточки для спостереження за флорою, фауною та знайомства з культурою. Головні ознаки екотуризму: взаємодія з природою і місцевою культурою без шкоди, підтримка екологічної стійкості, екологічна освіта, залучення місцевих мешканців і розвиток регіонів. Екотури бувають різні: наукові, пізнавальні, пригодницькі, внутрішні чи міжнародні, короткі поїздки або літні табори.
2. В Норвегії ресурсна база включає національні парки, заповідники, гори, озера з маршрутами для піших прогулянок, велоспорту, риболовлі. Більшість туристів відвідують природні заповідники та пам'ятки ЮНЕСКО, тому екотуризм є ключовою складовою маршрутів.
3. Ринок екотуризму Норвегії формують світові та європейські тренди. Туризм важливий для економіки Норвегії та розвитку периферії, але країна залишається дорогим і ексклюзивним напрямом в туризмі.
4. Основні виклики: пошук цільових груп, висока ціна, короткий сезон і низька популярність еко-відпочинку. Стимулюють розвиток: зростання екологічної свідомості, сталий туризм, розвиток туристичної індустрії та цифровий маркетинг. Багато DESTINATION у Норвегії працюють над зменшенням впливу туризму на природу через програму Sustainable Destination, підтримуючи місцеву культуру і громади.
5. Досвід Норвегії демонструє, що екотуризм може стати не лише інструментом збереження природи, а й рушієм економічного розвитку. В умовах післявоєнного відновлення України ці підходи особливо актуальні — як можливість оживити туристичну галузь, підтримати громади та сформувати позитивний міжнародний імідж. З досвіду екотуристичної діяльності Норвегії варто перейняти: гірські подорожі, зимові види спорту, зелений туризм із відвідуванням сіл і ферм.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Agenda for a sustainable and competitive European tourism: Communication from the Commission of the Communities (Brussels, 19.10.2007). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52007DC0621>
2. ECEAT, European Centre for Ecological and Agricultural Tourism. URL: <https://www.eceat.org> (дата звернення: 02.03.2025).
3. EuroStat: Tourism Satellite Accounts in Europe – 2023 Report Edition: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/7870049/16527548/KS-FT-22-011-EN-N.pdf/c0fa9583-b1c9-959a-9961-4ae9920e164?version=4.0&t=16837>.
4. Hu J. A Brief Introduction to Norway's Tourism Status. Published by Francis Academic Press, UK. 2021. P. 31-33, с. 32.
5. Kovari I., Zimanyi K. Safety and Security in the Age of Global Tourism. *Applied Studies in Agribusiness and Commerce*. Budapest, 2011. № 3–4. Vol. 5. P. 60.
6. Norway rejects tourism to protect its landscapes: an example for other countries? [/https://www.drivingeco.com/en/noruega-rechaza-turismo-proteger-paisajes-un-ejemplo-otros-paises/](https://www.drivingeco.com/en/noruega-rechaza-turismo-proteger-paisajes-un-ejemplo-otros-paises/).
7. Norway Tourism Statistics <https://roadgenius.com/statistics/tourism/norway/>.
8. Norway. Tourism in the economy and outlook for recovery URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/c41cef4aen/index.html?itemId=/content/>
9. OECD: Tourism Trends and Policies 2022 – Norway: <https://www.oecd.org/en/publications.html>.
10. Outdoor Recreation Act [/https://www.regjeringen.no/en/dokumenter/outdoor-recreation-act/id172932/](https://www.regjeringen.no/en/dokumenter/outdoor-recreation-act/id172932/).
11. Source: https://www.cognitivemarketresearch.com/ecotourism-market-report?srsId=AfmBOoqQpAOryZT4HsrfwKOTGJJV05CDZLwBfOJojqhAoqqWnoLg_2ZA&utm_source=chatgpt.com

12. Sustainable Development. World Tourism Organization. URL: <https://www.unwto.org/ua/node/79>
13. The right to roam Enjoying Norway, responsibly/
<https://www.visitnorway.com/plan-your-trip/travel-tips-a-z/right-of-access/>
14. UNWTO: Tourism Statistics – Global and Regional:
<https://www.unwto.org/tourism-statistics/key-tourism-statistics>.
15. We give local ideas global opportunities
<https://en.innovasjon Norge.no/>.
16. Асоціації індустрії гостинності Норвегії. веб-сайт. URL:
<https://www.nhoreiseliv.no/tall-og-fakta/reiselivets-verdi/reiselivsnaringensverdi/>(дата звернення: 01.04.2025)
17. Бабов К., Безверхнюк Т., Бабова І. Сталий розвиток туризму: пріоритети для України. *Актуальні проблеми державного управління*. 2019. № 1(77). URL: <http://uran.oridu.odessa.ua/article/view/%D0%A3%D0%94%D0%9A%20338.48%28477%29>
18. Біла С. О. Стратегія розвитку України. 2016. № 1. URL: <https://jrnl.nau.edu.ua/index.php/SR/article/view/14125/20008>
19. Брич В., Галич Н. Сталий розвиток туристичної індустрії: екологічний та статистичний вимір. *Економічний аналіз*. 2020. Том 30. № 4.
20. Вишневський В. І. Екологічний туризм : навч. посіб. Київ : Інтерпрес ЛТД, 2015. 140 с.
21. Голод А. Безпека регіональних туристичних систем: теорія, методологія та проблеми гарантування : монографія. Львів : ЛДУФК, 2017. 340 с.
22. Гулевська Н. М. Передумови формування стійкого туризму. *Вісник СумДУ*. 2007. № 2. С. 130–134.
23. Данчевська І.Р. Безпека туризму України в умовах воєнного стану. *Вісник ХНТУ* 2022. № 2(81). URL: https://journals.kntu.kherson.ua/index.php/visnyk_kntu/article/view/66/61
24. Державне агентство розвитку туризму. URL:

<https://www.tourism.gov.ua>

25. Дмитрук О. Ю. Екологічний туризм : навч. посіб. 2-ге вид. Київ : Альтерпрес, 2004. 192 с.
26. Живко З.Б., Лелюк Н.Є., Родченко С.С. Управління безпекою туристичної галузі в умовах пандемії COVID-19. *Економіка та суспільство*. 2021. Випуск № 31. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/736/708>
27. Закон України «Про туризм». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text>
28. Заячківська Г. Концепція сталого розвитку сфери туризму як засіб післякризового відновлення галузі. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/13595/1/%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%BF%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D1%80%D0%BE%D0%B7.pdf>
29. Зінько Ю.А., Рутинський М.Й., Кудла Н. Є. Навчальний посібник зі сталого розвитку. URL: http://www.dobrobut-hromad.org/wp-content/uploads/2016/01/Staly_rozvytok_Karpat.pdf.
30. Кляп М. П., Шандор Ф. Ф. Сучасні різновиди туризму : навч. посіб. Київ : Знання, 2011. 334 с.
31. Корж Н.В., Заноско О.В. Формування системи економічної безпеки індустрії туризму як складової стійкого розвитку туризму в Україні. *Економіка. Управління. Інновації*. 2011. № 2 (6). URL: https://tourlib.net/statti_ukr/korzh.htm.
32. Кравченко О. Б. Агро- і зелений туризм : навч. посіб. Київ : КиМУ,
33. Лебедев І.В. Сталий розвиток туризму: досвід Європейського Союзу і завдання для України. *Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. праць за ред.: М. І. Зверякова (голов. ред.) та ін.* Одеса : Одеський національний економічний університет. 2018. № 3 (67). С. 162–173.
34. Мазур Б. Перспективи розвитку туризму індустрії в Україні.

Наука. Освіта. Молодь. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/stud_konferenzia/2015_1/81.pdf.

35. Мелько Л. Туризм у контексті сталого розвитку. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2017. Випуск 48. URL: <http://snku.krok.edu.ua/index.php/vcheni-zapiski-universitetu-krok/article/view/6/3>

36. Миронов Ю.Б. Сталий розвиток туризму: сутність, завдання та принципи. Матеріали наукової конференції «Актуальні проблеми економіки і торгівлі в сучасних умовах євроінтеграції» (м. Львів, 11–12 травня 2017 р.). Львів : ЛТЕУ, 2017. С. 218–219.

37. Миронов Ю.Б. Сутність та чинники сталого розвитку туризму в регіоні. *Вісник НЛТУУ*. 2013. Вип. 23.11. С. 117–122.

38. Нестерчук І. К., Тарасова В. В., Ковалевська І. М., Осіпчук А. С. Географія туризму: Екологічний туризм: підручник. Житомир, 2021. 252 с.

39. Новицька С. Р. Екологічний туризм як пріоритетний напрямок сталого розвитку туристичної сфери. 2013. № 2. С. 164–169.

40. Осітнянко Д.О., Примах Т.Ю. Впровадження принципів сталого розвитку в туристичній індустрії. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2020/154.pdf

41. Офіційний сайт Статистичної організації Норвегії. веб-сайт: URL: http://www.ssb.no/reiseliv_en (дата звернення: 29.04.2025)

42. Офіційний сайт подорожей в Норвегію. веб-сайт: URL: <http://www.visitnorway.com/ru/Media-and-Press/Facts-about-Norway/Tourismin-Norway/> (дата звернення: 07.04.2025)

43. Павліха Н.В., Цимбалюк І.О., Савчук А.Ю. Сталий розвиток туризму та рекреації: сучасні виклики й перспективи для України. Луцьк : Вежа-Друк, 2022.

44. Скляр Г. П., Карпенко Н. М. Сталий розвиток сфери туризму на засадах партнерства. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2013. № 2 (58). URL: <http://journal.puet.edu.ua/index.php/nven/article/view/697/763>

45. Смолій В. А., Федорченко В. К., Цибух В. І. Енциклопедичний

словник-довідник з туризму. Київ : Вид. дім «Слово», 2006. 264 с.

46. Стратегія влади Норвегії в північних регіонах. URL: <https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/ud/vedlegg/strategiru.pdf>; New Building Blocks in the North. The next Step in the Governments High North Strategy: <https://www.regjenringen.no>

47. Ткач У. Сталий розвиток туристичної сфери регіону: теоретичний базис та умови становлення. *Всеукраїнський науковий журнал «Актуальні проблеми інноваційної економіки»*. 2019. № 3. URL: <https://repo.btu.kharkov.ua/bitstream/123456789/3648/1/12.pdf>

48. Туризм у Норвегії: веб-сайт: URL: <https://www.visitnordic.com/en/norway> (дата звернення: 20.04.2025)

49. Фокін С.П. Безпека у туризмі як чинник сталого розвитку туризму. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/153586163.pdf>

50. Чорненький В. Забезпечення безпеки у сфері туризму: адміністративно-правовий вимір. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2019/sep/18346/16.pdf>

51. Яцун Н. Особливості розвитку екологічного туризму в Королівстві Норвегія: збірник матеріалів XIX Всеукр. наук.-практ. конф. Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2019. Вип.9. 108 с. С.64-66.